

Indhold:

- INDLEDNING	1
<i>Kapitel 1</i>	
- OM KAPITALISME	
Det store marked	2
Say's lov	3
Løn og profit	4
Opdeling i rige og fattige lande	5
Handelsbalancens politiske økonomi	6
Baggrunden for den nuværende krise	8
Gældskapitalisme	10
<i>Kapitel 2</i>	
- OM DEMOKRATI	
Indledning	12
Demokrati og markeds kræfter	13
Demokratiet hos os	15
Demokratiets muligheder i Den tredje Verden	17
Er verden blevet mere demokratisk?	18
Demokrati i sovjetsystemet	19
<i>Kapitel 3</i>	
- EN FÆLLES ØKONOMI	
Plan og marked	22
Kommando-planøkonomiens problemer	24
Om markedssocialisme	24
Om en fælles økonomi	26
Verdensmarkedet	28
Ricardo	28
<i>Kapitel 4</i>	
- OM STRATEGI	
De anti-kapitalistiske bevægelseres krise	29
Overgangen fra kapitalisme til socialisme	31
Magtforhold i kapitalismen	32
Modstand og opbygning	32
Internationalismen på dagsordenen	33
Hvad kan vi gøre her?	34

Oprør i den nye verdensorden

Om kapitalisme og demokrati

af Torkil Lauesen.

Oprør i den nye verdensorden.

Om kapitalisme og demokrati.

København, april 1993.

Udgiverens forord:

Torkil Lauesen, der af Østre Landsret blev idømt 10 års fængsel i forbindelse med Blekingegade-sagen, har siden sin anholdelse i april 1989 skrevet en række artikler og kommentarer.

Dette hæfte rummer dels en kritisk analyse af den "sejrende" kapitalistiske verdensorden, og dels et udkast til fremtidens socialistiske strategi. En strategi, der både må anderkende den 3. verdens krav om global retfærdighed og bygge på erfaringerne fra de sidste hundrede års kamp for socialisme.

OM KAPITALISME OG DEMOKRATI.

INDLEDNING.

Efter Sovjetsystemets sammenbrud står kapitalismen med dens ide om det fri marked i praksis ret ene tilbage på scenen til at løse de problemer, kloden står overfor på vej mod årtusindeskiftet: kløften mellem rige og fattige lande med deraf følgende sociale og politiske kriser, og de globale miljø problemer.

Det ser ikke lovende ud for denne "Nye verdensorden". Til trods for den kolde krigs ophør er vold som politisk middel stadig udbredt. Den frie markedsøkonomis velsignelser er stærkt overdrevne og opreklamerede. Markedsøkonomiens resultater er måske nok pæne i vores del af verden, men vi er ikke hele systemet. Vi er blot den ene pol. Hovedparten af de mennesker, der lever i en kapitalistisk markedsøkonomi, har ikke råd til de mest basale fornødenheder. Inden for den eksisterende verdensorden kan de fattige lande ikke opnå en velfærd som vores, fordi vor udvikling i høj grad bygger på en udbytning af Den tredje Verden. Vi kun kan forbruge i det omfang vi gør, fordi andre ikke har mulighed for samme forbrug. Vores rigdom og deres nød inden for samme internationale økonomi – samme verdensmarked – er ikke to uafhængige fænomener, men to sider af samme sag. Markedskræfterne polariserer verdens lande i en center-periferi struktur og polariserer befolkningen i de enkelte lande i rige og fattige. Denne polarisering er på en gang nødvendig for akkumulationen og dens følge.

Når de drømmer om markedsøkonomi i Moskva, så tænker de på Paris eller måske København. De burde måske også tage slummen i Rio, Nairobi eller Manila med i deres billede af kapitalismens resultater. Her er drømmen om det frie marked et eksisterende mareridt.

Den store viljen og evnen til at løse udviklings- og miljøproblemerne ser heller ikke ud til at være til stede, det vidner Rio-konferencen i foråret 1992 om.

Trods Sovjet-socialismens fallit er jeg overbevist om, at et system, der i højere grad hviler på fællesskab og solidaritet, og som forkaster tanken om det frie marked og profitmaksimering er nødvendigt, hvis vi skal klare skærene i det næste årtusinde.

Vi er fælles om denne jord, og hvis vi ikke behandler den som vor fælles ejendom – og derfor deler dens goder mere ligeligt – så går det galt. Som produktionsmidlerne, kommunikationsmidlerne og våbnene har udviklet sig i de sidste 50 år er dette ikke kun en frase og en tom trussel. "Enhver er sin egen lykkes smed – og fanden tager de sidste" – mentaliteten vil føre til ragnarok. Den personlige ragen til sig og den nationale egoisme, der i disse tider markedsføres som "initiativ" og "frihed", vil skærpe klodens modsætninger og skabe ufred og gøre os alle fattigere. Tidligere, har vi i de rige lande kunnet eksportere de negative konsekvenser af denne verdensorden, men idag mærker selv vi konsekvenserne i form af flygtninge fra krig og social nød og de globale miljøproblemer.

En væsentlig årsag til Sovjetsystemets sammenbrud var manglen på demokrati – på individets ret over for staten og indflydelse på fællesskabet. Men også kapitalismen har sine problemer med demokratiet. Der er ikke nødvendigvis nogen sammenhæng mellem fri

marked og demokrati. I Den tredje Verdens udgave af kapitalisme har demokratiet haft det skidt, som oftest har det været ikke eksisterende. I vor del af verden begynder det at virke forkalket. Det politiske demokrati har det svært i en verden, hvor de økonomiske kræfter styret af private interesser med profitmaksimering som mål bliver stadig stærkere og mere koncentrerede. Der er en stigende følelse af magtesløshed overfor de økonomiske kræfter.

Emnet for det følgende er økonomi og politik, nærmere bestemt kapitalisme og demokrati.

Kapitalismen står tilbage som det helt dominerende økonomiske system. Det har haft en utrolig tilpasningsevne. Jeg vil se på hvilke kræfter, der driver systemet fremad og hvordan de fremtræder i de problemer, som præger den moderne kapitalisme.

Jeg vil se på forholdet mellem markedskræfter og demokrati, hvordan demokratiet rent faktisk fungerer i verden i dag.

Kapitel 1.

OM KAPITALISME.

Det store marked.

Det er ikke nogen tilfældighed, at erhvervsfolk, politikere og økonomer ser på etableringen af "Det indre marked" i EF, "genåbningen" af markederne i det hedengangne Sovjetunionen og Østeuropa, dannelsen af et fælles Nordamerikansk marked, bestående af Canada, USA og Mexico (NAFTA) – ja hele liberaliseringen af verdensmarkedet – som den faktor, der skal trække verdensøkonomien ud af den stagnation, den har befundet sig i siden oliekrisen i midten af halvfjerdserne.

Markedet – vel at mærke det købedygtige marked er nemlig det centrale problem i kapitalismen. Markedets størrelse og udvikling er den afgørende faktor i det økonomiske system. Intet bliver produceret uden en forventning om, at det kan sælges – og hvad som helst bliver produceret, hvis det kan sælges. Et behov det være sig individuelt eller samfundsmæssigt, der ikke har købekraft er markedet ligegyldigt.

Hovedproblemet i det økonomiske kredsløb er at sælge. Produktionen: de tekniske spørgsmål, ressource problemer, tilgang af kapital og arbejdskraft alt det skal nok blive løst, hvis varen kan sælges. Bliver varen derimod ikke solgt, standser produktionen, systemet blokeres. Salget er det centrale problem.

At det er sådan kan umiddelbart synes logisk og naturligt. Vi har vænnet os til at verden fungerer sådan. Men at salget betinger produktionen er egentligt at vende tingene på hovedet. Det har heller ikke altid været sådan. I tidligere samfund var evnen til at producere den begrænsende faktor. Man producerede hvad der var muligt ud fra de givne naturressourcer, teknologi og til rådighed stående arbejdskraft, og det blev så fordelt ud fra de herskende sociale magtforhold og regler. Der kunne være mangel på føde eller andre produkter p.g.a. naturforhold, krig, primitiv teknologi eller mangel på arbejdskraft. Men for sådan et samfund ville det være absurd at sulte – standse produktionen af ting, man havde behov for – af en eller anden fordelingsmæssig årsag. For en præ-kapitalistisk stamme i Afrika ville det være svært ikke at opfylde et behov i samfundet for bestemte ting, hvis mulighederne for at fremstille dem var til stede.

I kapitalisme er markedet af afgørende betydning. Købekraften er ikke bare et spørgsmål

om fordelingen af det samfundsmæssige produkt, det er selve forudsætningen for produktionens omfang. Højt lønniveau – stor købekraft – giver udvikling. Lave lønninger begrænser markedet og medfører underudvikling. Et land som Tanzania, med ca. 20 millioner indbyggere, har et købedygtigt marked, som er mindre end Københavns. Et sådan marked tiltrækker ikke megen kapital og en udvikling af landet selv inden for markedsøkonomiske rammer er derfor meget vanskelig at få i gang. Årsagen til, at millioner i Den tredje Verden mangler de mest basale fornødenheder, er ikke primært mangel på naturtilgange, arbejdskraft eller manglende evne til at producere. Årsagen er, at de ikke udgør et attraktivt købedygtigt marked, at de ikke evner at købe, og derfor ikke kan tiltrække investeringer. Deres befolkning kan ikke konkurrere med køberne i de industrialiserede lande, dels om at købe fødevarer på verdensmarkedet, dels om hvad der produceres i deres eget land. Skønt der er sult i fx. Brasilien og Columbia, er det mere rentabelt at producere kaffe, kakao eller kokain til verdensmarkedet. De investeringer der trods alt foretages i Den tredje Verden retter sig mod verdensmarkedet. De udnytter blot eventuelle naturlige ressourcer og den billige arbejdskraft, og skaber kun lidt national udvikling. Disse landes rolle i den internationale arbejdsdeling som lavtløns områder er i høj grad med til at holde dem fast underudviklingen.

Globalt set fører dette til det paradoks – som vi accepterer som naturligt – at vi inden for samme verdensmarked på den ene side har overproduktion af fødevarer i EF og USA, og på den anden side hungersnød i Den tredje Verden. At produktion og behov ikke kan mødes skyldes det kapitalistiske markeds ubønhørlige lov: "Har du penge kan du få – har du ingen må du gå." Det er således ikke først og fremmest vores evne til at producere – arbejdskraft, teknologi osv – der sætter grænserne for velfærden for klodens beboere, det er måden vi fordeler på, at det er styret af købekraft i stedet for behov, og at denne købekraft er så ulige fordelt.

At det er købekraften, som er problemet, kommer til udtryk på mange måder. I vores del af verden bugner det med varer – helt ud på gaden. Det er en almindelig erfaring, at man altid kan få varer for sine penge, men ikke altid penge for sine varer. Det kapitalistiske marked er købers marked. Hos os har "kunden altid ret". Udvalget af de enkelte varettyper i form og farve er enormt for at tilfredsstille den kræsnе kunde. Emballering og reklame har stor betydning. Marketing er blevet en videnskab. Salgsledet – forretningerne – Scala, Illum og Magasin er vor tids paladser. Salget er flaskehalsen i vort økonomiske kredsløb. Uden et stadigt voksende marked stagnerer systemet.

Say's lov.

Trods disse praktiske erfaringer er den klassiske borgerlige økonomiske teori af en anden opfattelse. Den påstår, at der i det kapitalistiske system er en strukturel ligevægt mellem produktion og konsumtion. Produktionen skaber så at sige sit eget marked. Den franske økonom J.B.Say postulerede i begyndelsen af 1800-tallet: at i et givet samfund, i en given periode, vil de samlede indkomster være lig med de samlede varepriser. De samlede lønninger og profitter vil være i stand til at købe den samlede produktion. Produktionen udløser lønninger, profitter og en samlet varepris, der er afhængige af hinanden og holder hinanden i balance. Hvis løn og profit øges stiger priserne og vice versa. Hvis priserne holdes fast og lønnen falder øges profitten osv. Summen af profit og løn er lig summen af

varepriserne. Totalt set vil indkomster og priser være i balance.¹ Umiddelbart synes "Say's lov" således at være logisk. Men i praksis har den påståede balance været yderst sjælden – og ved nærmere eftertanke holder logikken heller ikke.

I praksis – historisk set – har det kapitalistiske system haft en tendens til overproduktion. Kun i ekstreme situationer – krig og katastrofer – har der været tale om "sælgers marked". De økonomiske kriser i kapitalismens historie har været overproduktionskriser – eller underkonsumtionskriser – alt efter hvilken synsvinkel man ønsker at anlægge.

Et kapitalistisk markedssystem, der bygger på en efter-regulering af produktionen til markedet, vil naturligvis have problemer med præcis at producere de rigtige varer i det rigtige forhold. Dels skal produktionen af investeringsgoder (maskiner, bygninger osv.) og forbrugsgoder på den ene side svare til forholdet mellem geninvesterede profitter og løn samt profit til forbrug på den anden side. Desuden er det vanskeligt at producere de enkelte varer i de rigtige mængder til et marked, hvor reguleringen af produktionen netop bygger på salget. Problemerne viser sig fx. i landbrugssektoren, hvor der er mange relativt små uafhængige producenter, og lille fleksibilitet. I en sådan sektor er tendensen til over- og fejlproduktion stor.

Men sådanne problemer kan tænkes løst – i hvert fald i teorien – med bedre markedsanalyser, justeringsmekanismer osv. Sagen er imidlertid, at det ikke blot er sådanne "praktiske" problemer, der skaber overproduktionskriserne i systemet. Det er den grundlæggende struktur i forholdet mellem produktion og forbrugsevne, der skaber tendensen til overproduktion i systemet.

Say's lov sagde som førnævnt, at de samlede profitter og lønningers købekraft svarer til de samlede varepriser. Rent matematisk stemmer ligningen. Men det er en statisk betragtning. Set i det dynamiske kredsløb passer pengene ikke, der vil bestandigt mangle købekraft. Lad os se hvorfor:

Tag et givet samfunds produktion i en given periode. Den del af varepriserne, der stammer fra råvarer, hjælpestoffer, afskrivning på maskiner og bygninger osv, har allerede inden produktionen går i gang udløst købekraft svarende til deres andel i priserne – disse leverandørers lønninger og profitter kan umiddelbart efterspørge varer – ingen problemer her. Arbejdernes løn for produktionen kan også umiddelbart efterspørge deres andel af de producerede varer – de ødelægger ikke balancen. Problemet opstår med profitterne. De er ikke fuldt ud realiserede før varerne er solgt, og kan derfor ikke i fuld omfang efterspørge "deres" del af alle de producerede varer. Profitten kan ikke fuldt ud fungere som købekraft, før alle varer er solgt – og alle varer kan ikke sælges, fordi profitten delvist mangler på efterspørgselsiden i balancen mellem samlede priser og samlede købekraft. Den til rådighed stående købekraft halter bestandigt efter udbudet af varer. Det er denne ubalance der kommer til udtryk i den stadige søgen efter nye markeder.

Løn og profit.

Problemet forværres jo større andel profitten udgør af den samlede købekraft. I et kapitalistisk system sker produktionen med profit for øje. Hvis et behov ikke bakkes op

1. J.B. Say lov, om balance mellem summen af de indkomster, der skabes i en given periode og værdien af den nye produktion i samme periode, har siden dens fremkomst i 1821 været et grundlæggende postulat i den økonomisk teori. A. Emmanuel har i bogen "Profit and Crises" (London 1984) fremsat teorien om en strukturel uligevægt mellem produktionens værdi og de deraf skabte indkomster.

med købekraft er det ligegyldigt for kapitalen. Det eneste, der bekymrer den er at opnå størst mulig gevinst – profitmaksimering. Dette kræver på den ene side, at produktionen bestandigt udvides og effektiviseres, at en stadig større mængde af varer strømmer ud på markedet. Men på den anden side er det lige så nødvendigt for kapitalakkumuleringen, at disse varer kan sælges til en pris, som virkeliggør drømmen om profit – og dermed sætter et nyt kredsløb i gang. Dette forhold – på den ene side ønsket om størst mulig profit gennem at producere stadig mere og presse lønomkostningerne – og så på den anden side det faktum, at det netop er lønningerne, som via markedet skal realisere profitten – er systemets bløde punkt. I sin stadige jagt på profit har kapitalen en tendens til at øge produktionen mere end markedet er i stand til at opsume. Jo mere de enkelte producenter i denne konkurrence om marked og profit presser lønnen på deres virksomheder for at netop de kan overleve; jo mere indskrænkes det samlede marked og dermed alle investorerens muligheder for at realisere drømmen om store profitter.

Hvis lønandelen derimod øges på bekostning af profitten mindskes afsætningsproblemerne, men profitraten falder og dermed lysten til at sætte et nyt kredsløb i gang. Det er i dette dilemma mellem maksimering af profitten og behovet for stadig større markeder, at det kapitalistiske system må finde sin form.

Tendensen til overproduktionen skabte fra midten af sidste århundrede dybe og hyppigt tilbagevendende økonomiske og politiske kriser. En arbejdsløshed på op mod 50% og direkte produktionsnedgang var ikke ualmindeligt. Mange troede med Marx på kapitalismens snarlige død. Men systemet har haft en fantastisk tilpasningsevne. En evne til at finde en løsning på de problemer systemet skabte for sig selv – og skabe nye problemer.

Opdelingen i rige og fattige lande.

Den historiske løsning på kapitalismens krise i sidste halvdel af 1800-tallet blev imperialismen, opdelingen af verden i rige og fattige lande – etableringen af det ulige bytte.

Selve kapitalismens gennembrud i Europa var i høj grad betinget af plyndringen af Syd- og Mellemamerika, slavehandlen og slaveriet på hele det amerikanske kontinent samt handlen på Østen. Skabelsen af den oprindelige kapital var samtidig etableringen af et verdensmarked domineret af Europa.

Den europæiske kolonisering af Afrika og Asien og inddragelsen af Latinamerika i verdenshandlen betød nye markeder og dermed gang i produktionen, en deblokering af systemet. Imperialismen betød nye råvarer og ekstrem billig arbejdskraft i kolonierne og dermed større profitter. Dette gav mulighed for at hæve lønniveauet hjemme i Europa, skabe et stabilt og stadig voksende hjemmemarked.² Politisk afværgede det trussel om revolution og social uro og skabte dermed basis for opbygningen af det borgerlige demokrati i vor del af verden.

Industrialiseringen i vor del af verden, og det faktum, at det var muligt for proletariatet at udvikle sig til en velorganiseret arbejderklasse, for hvem det gradvis er lykkedes at tilkæmpe sig forbedrede økonomiske og politiske kår – alt dette har en sammenhæng med opdelingen af verden i fattige og rige lande. Også udviklingen af forbruger- og velfærds-

2. I et studie af lønninger på verdensplan i 1870'erne, når Cairnes frem til, at lønniveauet i England er 4-5 gange så højt som i Indien eller Kina. J.E. Cairnes: Essays in political economy. London 1873. (Her citeret fra A. Emmanuel: Unequal Exchange. London 1972.).

Idag er lønniveauet i Vesteuropa i snit ca. 10-20 gange lønniveauet i Den Tredje Verden. (Manifest: Imperialismen idag side 118-123).

samfundene siden Anden Verdenskrig baserer sig for en stor del på udbytningen af Den Tredje Verden – specielt på det ulige bytteforhold, der har udviklet sig på verdensmarkedet mellem billige varer – baseret på underbetalt arbejdskraft – fra Den tredje Verden og relativt dyre varer fra de udviklede lande.³

Udbygningen af Den tredje Verden kræver måske ikke den samme grad af direkte vold i produktionen – fra "vor" side – som tidligere. Vi svinger ikke længere pisker i plantagerne. Vore soldater opretholder ikke længere permanent "roen" i kolonierne. I stedet hersker verdensmarkedets ubønhørlige lov, men med samme konsekvens. Verdensbankens og IMF's krav om strukturtilpasning og åbne markeder i Den tredje Verden fører til nød og elendighed.

Priserne på verdensmarkedet bestemmes ikke primært af nogen neutral naturlov om udbud og efterspørgsel som den borgerlige økonomi hævder, den justerer højst prisernes niveau. Prisniveauet bestemmes grundlæggende af prisen på arbejdskraft – og dens pris bestemmes i høj grad af historiske og nutidige politiske forhold. Bag de lave verdensmarkedspriser på Den tredje Verdens produkter ligger århundreders undertrykkelse og vold. Markedskræfterne sørger for, at en arbejder i Columbias kaffeplantager, Zambias kobberminer eller Sydøstasiens industrizoner slider sig op for en dollar eller to om dagen. Via det ulige bytte forhold på verdensmarkedet overføres der årligt i hundredvis af milliarder dollars fra de fattige til de rige lande. Via det lave lønniveau i Den tredje verden har vi haft mulighed for at øge vores lønninger og således kunne holde de økonomiske, sociale og politiske problemer i vor del af verden i ave.

Ved hjælp af denne opdeling af verden som man i dag kalder Nord-Syd delingen, skabte kapitalismen de økonomiske og politiske rammer for at systemet som helhed kunne køre videre. Transfusionen fra Den tredje Verden sikrede såvel en stadig udvidelse af markedet i vor del af verden som den generelle profitrate, og dermed udvikling i vor del af verden. Det skaber ganske vist økonomisk og politisk krise i periferien, men den har man, i kraft af et stabilt center, midler til at holde nede.

Handelsbalancens politiske økonomi.⁴

Trods opdelingen af verden i rige og fattige lande kommer den strukturelle ubalance mellem produktion og forbrugsevne også til udtryk i vores del af systemet. Et symptom på, hvor vigtigt salget er for at holde produktionen i gang, er den søgen alle nationale økonomier har efter en positiv handelsbalance.

Der går næppe en dag uden, at medierne bringer nyt om handelsbalancen. Dens be-

3. Teorien om det ulige bytte blev udviklet af A. Emmanuel. (Se hans bog "Unequal Exchange" London. 1972.). Jeg har forsøgt at anslå det ulige byttes størrelse i 1977-tal ("Imperialismen idag" side 149-153) og nåede frem til 350 milliarder dollars pr. år. Umiddelbart lyder det måske ikke af så meget, men der er jo tale om et drøn år efter år, der løser op for udviklingen i de rige lande og blokerer udviklingsprocessen i de fattige lande.

FN-organisationen UNDP har i sin årlige "Human Development Report" 1992 beregnet, at i 1992 tabte U-landene 500 milliarder dollars på Ulige handelsvilkår osv., svarende til 20% af u-landenes samlede BNP, og til 3-5% af OECD-landenes samlede BNP.

4. Se Torkil Lauesen: "Handelsbalansens politiske økonomi". Häften för kritiska studier. nr.3 1986.

vælgelser følges nøje. Der er en bemærkelsesværdig enighed blandt politikere og økonomer uanset partifarve og økonomisk skole om det vigtige i at have en positiv handelsbalance.

Handelsbalancen har en central placering i vores økonomiske system. Den synes at dirigere mange af de øvrige økonomiske/politiske beslutninger. Hvis handelsbalancen er negativ strammes økonomien. Der dikteres løntilbageholdenhed for at øge konkurrenceevnen, indføres skatter og afgifter for at sænke importen. Hvorfor er handelsbalancen en så central faktor i det økonomiske system, at alt andet synes at komme i anden række – selv beskæftigelsen og hjemmemarkedet?

Lad os først se på hvad handelsbalancen egentlig er for noget: Det er som bekendt forholdet mellem et lands eksport og import af varer og tjenesteydelser. At eksportere er ensbetydende med at varer forlader landet – importere er ensbetydende med at modtage varer. Umiddelbart skulle man tro, at det var til en nations fordel at modtage flere produkter end man afgiver – idet man simpelt hen bliver rigere på materielle goder mod blot at afgive nogle papirpenge – men sådan er det ikke i en kapitalistisk økonomi. Lande med markedsøkonomi søger at sælge hvad som helst, til hvem som helst, når som helst. De ønsker at sælge mere til omverdenen end de køber, for derved at sikre sig en handelsbalance – som ikke er i balance – men har et overskud.

Den konstante stræben efter at opnå et overskud på handelsbalancen er naturligvis absurd, når man ser på den samlede internationale økonomi. Hvad man end gør så er verdenshandlen totalt set hverken i over- eller underskud, men i balance. Alle kan ikke have et overskud på handelsbalancen. Den enes overskud er den andens underskud. Konsekvensen af de enkelte landes forsøg på hver især at forbedre deres egen konkurrenceevne – blandt andet ved løntilbageholdenhed, besparelser på statsbudgettet, protektionisme, toldmure osv. – er isoleret set, at det totale marked krymper.

Det mål, som hvert land for sig stræber efter, er et permanent overskud på handelsbalancen. Der er ikke tale om et midlertidigt overskud, som evt. skal rette op på fortidens synder eller virke som reserve til fremtiden. Det egentlige mål er et permanent overskud. Erfaringen har nemlig vist at et sådant overskud på handelsbalancen er ensbetydende med høj økonomisk vækst. Det er Japan et udmærket eksempel på.

Når man tænker lidt over dette forhold kan det umiddelbart forekomme paradoksalt, at et konstant overskud på handelsbalancen skulle være en berigende faktor. Det betyder jo rent faktisk, at et land eksporterer flere materielle værdier end det modtager. Til gengæld for sin overskydende eksport modtager landet selvfølgelig fremmed valuta eller andre papirer hvormed man kan købe varer i udlandet. Men da der jo er tale om et permanent overskud – år efter år, for Japans vedkommende årti efter årti – er det ikke meningen at disse papirpenge skal bruges til import af varer. Den fremmede valuta vil kun komme i brug hvis handelsbalancen skulle blive negativ, og det vil økonomerne og politikerne gøre alt for, at den ikke gør.

Forsyner producenterne da omverdenen med gratis varer? Selvfølgelig ikke. Den enkelte kapitalist veksler den fremmede valuta som vedkommende modtager for sin overskydende eksport til lokal valuta i Nationalbanken. Penge som så kan forbruges indenlands. Men for nationen som helhed er billedet anderledes. Behovet for at sælge varer, ud over hvad hjemmemarkedet er i stand til at købe, er så stort, at et kapitalistisk land til gengæld for sine varer og tjenesteydelser er parat til at modtage papir – penge – som landet, hvis det overhovedet er muligt, ikke vil købe for. At sælge uden at købe er i en markedsøkonomi en sejr. Et land der eksporterer mere end det importerer udvikler sig dynamisk, mens et land med negativ handelsbalance stagnerer. Denne mani for at sælge sprænger de nationale rammer og kommer til udtryk som nationernes kamp om verdensmarkedet. Årsagen til

handelsbalance-fetichismen er uligevægten mellem produktionens størrelse og den effektive efterspørgsel inden for landets rammer. Et overskud på handelsbalancen – eller sagt på en anden måde, at annektere et andet lands købekraft – tilvejebringer denne ligevægt.

For at få overskud på handelsbalancen, søger de enkelte kapitalistiske stater via deres økonomiske politik, dels at beskytte hjemmemarkedet mod konkurrerende udenlandske produkter, dels at fremme deres egen eksport mest mulig. Hvis et land kun har ligevægt på handelsbalancen, vil de importerede varer blot erstatte de eksporterede på markedet, hvilket ikke afhjælper den pressede markedssituation. Hvis der derimod er et eksportoverskud, bliver en del af de eksporterede varer ikke erstattet af importerede – eller rettere – eksportoverskuddet bliver erstattet af en meget speciel vare, nemlig fremmed valuta. Dem fremmede valuta ombyttes med Nationalbankens egen valuta og forvandles dermed til købekraft til hjemmemarkedet. En positiv handelsbalance betyder således, at man slipper af med en del af overskudsproduktionen til verdensmarkedet, samtidig med at den købekraft, som denne produktion gav ophav til, bevares nationalt og dermed reduceres overproduktionsproblemerne. Ved balance, eller endnu værre, underskud på handelsbalancen, er der fare for at økonomien går i baglås på grund af manglende købekraft. Et underskud på handelsbalancen betyder nemlig, at den omgivende verden suger købekraft ud af hjemmemarkedet, hvilket fører til svigtende efterspørgsel og dermed nedgang i produktionen, stigende arbejdsløshed, yderligere fald i købekraft osv. Den bestandige stræben efter et overskud på handelsbalancen er et symptom på den strukturelle uligevægt i systemet. Det ydre handelsoverskud skal kompensere for den manglende indre købekraft.

At give uden at modtage er umiddelbart markedsøkonomien en meget fremmed tanke, men hvad angår handelsbalancen forholder det sig anderledes. Et permanent overskud er ensbetydende med at nationen giver materielle værdier bort for papir, men hvis man ved denne åreladning kan hindre en overproduktionskrise og debløkerer den hjemlige kredsløb og derved øge den samlede produktion og beskæftigelse, så vil dette umiddelbare tab, rigeligt blive opvejet af en dynamisk vækst og dermed større national rigdom. Det er imidlertid ligeså klart, at hvad der er en løsning for nogle lande, blot betyder yderligere problemer for andre. Det kapitalistiske system kan ikke løse sine modsigelser, blot ved at flytte rundt på dem geografisk.

Baggrunden for den nuværende krise.

At alt dette ikke blot er teoretisk snak, viser den sidste snes års stagnation i det kapitalistiske system. Baggrunden for at efterkrigstidens vækst gik over i stagnation, skyldes i høj grad de handelsbalanceproblemer, som olieprisstigningerne afstedkom.

Fra 1973 til 83 skete der en ti-dobling af olieprisen, hvilket betød store og pludselige forskydninger i handelsbalancen mellem de olieeksporterende og de olieimporterende lande. Prisstigningen betød i gennemsnit en merindtægt til OPEC fra OECD-landene på rundt regnet 60 milliarder US-dollars i anden halvdel af 70'erne.

Det kan undre, hvordan en olieregning på 60 milliarder dollars pr. år – et beløb, der trods alt kun udgjorde ca. 1,5% af OECD-landenes daværende nationalprodukt – har kunnet bremse væksten i de udviklede kapitalistiske lande og fremkalde en arbejdsløshed på 25 millioner. Umiddelbart skulle man tro, at OECD-landene blot kunne have leveret varer til OPEC-landene, svarende til størrelsen af olieregningen. Det kunne være sket enten ved at sætte produktionen lidt i vejret eller ved at nedskære forbruget en smule og sælge overskuddet. OECD-landene havde rigelig med uudnyttet produktionskapacitet, som havde kunnet mobiliseres. Det ville have kostet OECD-landene meget lidt – rent samfundsmæssigt – at producere disse varer. De kunne have leveret dem til de olieproducerende

lande uden selv at blive synderligt fattigere. Beregningen er simpel: I midten af 1970'erne var der ca. 7 millioner arbejdsløse i OECD-området og rigelig med uudnyttet produktionskapacitet til rådighed. Den gennemsnitlige nyværdi skabt pr. arbejder årligt i OECD-området var i denne periode ca. 14.000 dollars. En mobilisering af disse arbejdsløse ville altså svare til en vareproduktion på 7 millioner gange 14.000 lig med 98 milliarder dollars. Olieregningen kunne altså være blevet betalt ved at aktivere blot 2/3 af potentiallet. Resultatet af olieprisstigningen i midten af 70'erne blev i stedet yderligere 20 millioner arbejdsløse svarende til et produktionstab på ca. 280 milliarder dollars årligt.

Den rationelle reaktion på ekstraregningen på olie ville være at arbejde mere eller spare lidt på andre varer. Men i stedet for at producere mere, for at rette op på handelsbalancen, medfører logikken i markedsøkonomien, at yderligere millioner blev arbejdsløse og produktionen faldt.

Årsagen er, at produktionen er afhængig af de forventninger, den enkelte producent har til markedet. Olieregningen fra OPEC betød, at forbrugerne i OECD-landene måtte nedsætte deres forbrug af andre varer. De olieeksporterende lande var i begyndelsen af 70'erne relativt underudviklede med et lavt lønniveau. Olieindtægterne tilfaldt relativt få personer, hvis forbrug trods alt er begrænset. De sivede kun langsomt ud til bredere dele af befolkningen. OPEC-landene var derfor ikke umiddelbart i stand til at sætte deres forbrug op i samme omfang som det faldt i OECD-området. En stor del af oliepengene cirkulerede derfor i finansverdenen som spekulationskapital. Nettoresultatet blev derfor en indskrænkning af OECD's marked.

Disse dårlige markedsudsigter førte til produktionsnedgang, flere arbejdsløse, mindre købekraft, endnu ringere markedsudsigter osv. Men værre blev det, da de enkelte OECD-lande, i deres iver for hver især at rette op på deres egen forværrede handelsbalance med OPEC, søgte at skubbe problemerne over på de andre lande. For at rette op på handelsbalancen søgte hvert land at øge sin eksport. For at øge eksporten måtte de forbedre deres konkurrenceevne i forhold til de andre OECD-lande. Løntilbageholdenhed, omkostningsbesparelser, nedskæringer på statsbudgettet og anti-inflationspolitik blev nøgleord i samtlige OECD-landenes økonomiske politik. Hver især søgte de at erobre den størst mulige andel af det skrumpende marked. Men den økonomiske politik de førte for at opnå dette, var medvirkende til yderligere at indskrænke det samlede marked. Den økonomiske politik, som hvert enkelt land førte, for at netop det skulle rede sig ud af krisen, førte kun til at problemerne blev værre for dem alle.

Den skade, som denne økonomiske politik anrettede, var 2-3 gange større end den skade, som den selv samme politik skulle søge at rette op på. OECD opgiver, at konsekvensen af det "andet olieprishok" i 1981 var et tab på 7,75% af OECD's nationalprodukt, svarende til 590 milliarder dollars. Det "andet olieprishok" bestod i en prisstigning fra 15 til 35 dollars pr. tønde olie, dvs. en stigning på 20 dollars. OECD-landenes samlede olieforbrug var i denne periode på 6,9 milliarder tønder pr. år. Prisstigningen svarede altså til en ekstraudgift på 138 milliarder dollars. De foranstaltninger som OECD-landene iværksatte for at imødegå en regning på 138 milliarder medførte et tab på mere end det firdobbelte, nemlig 590 milliarder dollars.⁵

"Logikken" fortsætter i den økonomiske politik op til etableringen af det indre marked i EF. Den danske regering mener, at vejen ud af stagnationen er at blive mere konkurrencedygtig. Dette mål skal opnås gennem løntilbageholdenhed og besparelser. Det medfører,

5. Se T.Lauesen. "Handelsbalansens politiska ekonomi.

at det danske hjemmemarked bliver mindre, men vi sælger mere til udlandet, håber vi.

Problemet er blot, at de andre lande har nøjagtig samme gode ide. Tyskland, England, Frankrig osv. ønsker bestemt ikke, at vi trænger yderligere ind på deres hjemmemarked eller at de selv skulle miste andele af deres eksportmarkeder. Tværtimod søger de også at forbedre deres konkurrenceevne for at erobre markeder. Resultatet af alle disse bestræbelser kan meget vel blive, at det samlede "indre marked", som alle lurer på at indtage, skrumpes, fordi de enkelte lande fører en økonomisk politik, der begrænser hjemmemarkedet størrelse. Den enes hjemmemarked er jo dens andens eksportmarked. Alle håber på at andre vil være det lokomotiv, der skal trække alle ud af stagnationen.

Der er en modsætning i det kapitalistiske system mellem drømmen om det store frie og til stadighed udvidende verdensmarked på den ene side og så konkurrence på den anden side. Den afspejler sig nationalt, regionalt og internationalt. På det nationale plan ønsker den enkelt kapitalist at holde igen på lønnen, men samtidig at hjemmemarkedet vokser. I EF glæder alle sig til det store indre marked, mens de hver især skrumper deres hjemmemarked. Internationalt set kan USA, Japan og EF ikke blive enige i GATT om at liberalisere verdenshandlen, fordi blokkene hver især har deres egne interesser at pleje.

Gældskapitalisme.

Men trods disse modsigelser er kapitalismen stadig et livskraftigt system. Opdelingen af verden i rige og fattige lande i sidste århundrede gav systemet en dynamik og livskraft, som dets kritikere - Marx og Engels - bestemt ikke havde forudset. Imperialismen i dens koloniale form blev ikke "kapitalismens højeste stadium" som Lenin proklamerede. Afkoloniseringen og etableringen af en ny international arbejdsdeling med ulige bytte var en væsentlig baggrund for kapitalismens mest dynamiske periode fra 1945 og frem til begyndelsen af 70'erne. At kalde denne periode "senkapitalismen" var nok noget optimistisk af Mandel.

At stagnationen i 70'erne ikke udviklede sig til en regulær krise skyldes i høj grad gældsætning. Ligesom det ulige bytte og overskud på handelsbalancen er gældsætning en metode til at mobilisere købekraften og således skabe ligevægt mellem produktion og konsumtion i en del af systemet.

Gældsætning er blevet et fremtrædende træk ved kapitalismen. Specielt de sidste 15-20 år har fænomenet haft en stærk stigende betydning. Gældsætning er øget kolossalt på alle niveauer i det kapitalistiske system - nationalt som internationalt. Fra vores kreditkort til Den Tredje Verdens gæld. Gældsætningen er vokset langt hurtigere end andre økonomiske parametre som nationalprodukt eller verdenshandel. Denne udvikling har medført en voldsom stigning i omsætningen af gældspapirer, obligationer og valuta. Og ligesom på varemarkedet er der også på det finansielle marked sket en liberalisering og internationalisering. Finansmarkedets magt synes at overstige enhver stats muligheder for styring. De internationale kapitalbevægelser på bare en dag er nu ca. 900 milliarder dollars hvilket langt overgår nationernes samlede valutareserver. Den eksplosive vækst i gæld: statslig, erhvervs- og privat gæld har skabt et enormt finans og valutamarked. Det finansielle markeder ved at selvstændiggøre sig fra bevægelserne på produktions og varemarkedet. 90% af de internationale valutatransaktioner skyldes ikke handel med varer eller tjenester, men har spekulativ karakter.⁶

6. Dagbladet Information den 23 og 25 september 1992.

Via gæld kan man flytte købekraft fra en person til en anden, fra borgerne til staten via statsgæld, fra et land til et andet via udenlandsgæld. Det øger naturligvis låntagerens købekraft, men svækker i samme omfang långiverens. Men selvom der således blot er tale om en flytning af konsumtionsevne fra et individ eller land til et andet, så hjælper en sådan transaktion til at mobilisere al den købekraft, der potentielt eksisterer, og har således en gunstig virkning på balancen mellem produktion og efterspørgsel. Opsparing – penge i banken – forværrer uligevægten og er derfor en bremse for systemet set i sin helhed.

En anden – og meget hurtigt voksende form for gældsætning er – kredit i "tid". Det vil sige, at varen leveres her og nu – og vi lover så at betale den engang i fremtiden. I de udviklede kapitalistiske lande tog denne kreditform allerede fart sidst i 50'erne, hvor afbetalingssystemet blev udbredt. Fjernsynet, køleskabet og sofasættet blev købt på små månedlige afdrag. Men her i 90'erne er denne gældsform blevet udbredt til mange former for indkøb og til bredere lag af befolkningen via kreditkortsystemer. Vi har en måneds kredit på benzinkortet, tre måneder i stormagasinet, vi rejser, bor på hotel og spiser på kredit. Mens det i 50'erne var lidt pinligt at købe på afbetaling er det i dag forbundet med prestige at have tegnebogen fyldt med plastic kort og lease i stedet for at købe kontant.

Dette fænomen har øget forbrugsevnen her og nu betydeligt i de højt udviklede lande. Her er der ikke tale om at flytte problemerne fra sted til sted, men at flytte dem til fremtiden. For at det ikke skal gå galt i næste måned eller til næste år, er det nødvendigt at blæse kreditboblen større og større for at bevare den gunstige balance mellem produktionen og forbrugsevnen.

Blandt de mest gældsatte lande er både rige og fattige lande. Men som så meget i denne verden har gælden ikke de samme konsekvenser for rige og fattige. Den tredje Verdens samlede gæld har passeret 1.500 milliarder US dollars – og konsekvenserne har været katastrofale for befolkningen. Men USA er rent faktisk det land i verden, som er mest forgældet indadtil og udadtil. Forretningsverdens gæld er på mere end 4.000 milliarder dollars. Den private gæld overstiger 3.000 milliarder. Statsgælden nærmer sig 3.000 milliarder dollars. Udlandsgælden er på ca 600 milliarder.

På kort sigt har den eksplosive vækst i gældsætningen gavnet systemet. Den skabte øget købekraft på et kritisk tidspunkt og var dermed medvirkende til at "oliekrisen" ikke udvikle sig til en dyb depression på linie med 30'ernes krise. Men gældsætning kan udvikle sig fra løsning til problem. Den har givet et højere internationalt renteniveau. Med gældsætningens vækst kom en stærkt øget handel med gældspapirer og valuta. En handel, der med liberaliseringen af verdens kapitalbevægelser, kun vanskeligt kan kontrolleres af statsmagter. Det kaldes kasinokapitalisme, og er en stadig kilde til uro på valutamarkedet. Men det er ikke kun investorernes penge som er på spil. Det er arbejdspladser og velfærd.

De institutioner, som skulle kunne regulere dette nye liberaliserede verdensmarked af varer og kapital, synes ikke at have den store autoritet. Hverken IMF, Verdensbanken, GATT eller G7 synes at kunne løse problemerne. Til trods for at markedsøkonomien i disse år fejrer sin sejr over de planøkonomiske fiaskoer i Sovjet og Østeuropa, lurer problemerne under lakken.

Det ulige bytte på verdensmarkedet og Den tredje Verdens gældskrise skaber en stadig dybere kløft mellem rige og fattige lande. Der er en øget bevidsthed om disse økonomiske sammenhænge i Den tredje Verdens befolkning, og Rio-konferencen viste, at der ikke var megen vilje til at udjævne kløften fra de rige landes side. Nord-Syd-konflikten vil blive skærpet i de kommende år politisk, militært, økonomisk og socialt.

Stagnationen i de udviklede lande kan føre til skærpet konkurrence mellem dem for hver

især at løse problemerne på de andres bekostning. GATT-forhandlingernes træge gang vidner om modsætningerne mellem handelsblokkene. En handelskrig mellem USA, Japan og EF lurer.

Kapitalmarkedets spekulative karakter og det internationale valutasystems svaghed kan øge de økonomiske problemer samfund med, at nationalstaterne får stadig vanskeligere ved at styre og kontrollere økonomien.

Verdensbanken nævner i sine rapporter gang på gang, at verden står over for meget alvorlige miljømæssige problemer som konsekvens af omfanget og måden vi forbruger på, men giver ingen anvisninger på, hvordan disse problemer skal tackles inden for rammerne af en fri markedsøkonomi.

Det er paradoksalt, at mens markedsøkonomierne fryder sig over planøkonomiernes fallit, skriger verdensmarkedet mere end nogensinde på styring og plan.

Kapitel 2.

OM DEMOKRATI.

Indledning.

Hvad er demokrati? Dette spørgsmål har fået en ny aktualitet så at sige verden over.

Sammenbruddet af Sovjetunionen og regimerne i Østeuropa og den følgende opbygning af markedsøkonomier og parlamentarisme har sat spørgsmålet højt på dagsordenen i disse samfund. Begivenhederne i Østeuropa og den deraf følgende "nye verdensorden" har i høj grad påvirket det politiske klima i Den Tredje Verden. I Afrika, Asien og Latinamerika er kravet om demokrati rejst med fornyet styrke.

Forsøgene på at skabe en ny politisk ramme om "det indre marked" i vor del af verden har ligeledes bragt spørgsmålet om demokrati i fokus.

Opfattelsen af demokrati i vor del af verden udspringer i høj grad af liberalismens idéverden. Den har individet og dets rettigheder over for kollektivet og staten som det centrale. Demokratiet skal være en styreform, der sikrer den enkelte indflydelse og frihed i forhold til fællesskabet.

Men demokrati er ikke blot et spørgsmål om individets ret over for fællesskabet, det er også et spørgsmål om individets ansvar over for andre. Menneskets er et socialt dyr ikke et ensomt individ.

Demokrati betyder ordret folkestyre – at folket styrer. Men demokrati er ikke bare, at flertallet bestemmer. Dette er blot procedure – en form. Meningen med demokrati er at give det enkelte menneske mulighed for at bestemme over sin egen tilværelse og få indflydelse på fællesskabet, og dertil kræves mere end formel procedure. Demokrati er ikke kun et overordnet politisk system, det er også forholdet mellem mennesker i det daglige, respekt og dialog, en måde at leve sammen på i det lokale miljø, på landsplan og internationalt. Uden dette opløses demokratiet i de stærkes ret.

Demokratiet udspiller sig i spændingsfeltet mellem individets ret til handlefrihed og de begrænsninger, det kan give for andres muligheder for livsudfoldelse. Mellem individets ret og fællesskabet.

Demokrati er ikke et system man har. Det er en proces, et forhold mellem mennesker. En stadig kamp for at realisere en utopi.

Demokrati og markeds kræfter.

Mange forskellige styreformere – historisk og aktuelt – har kaldt sig demokratiske.

Vi har et borgerligt parlamentarisk styre. Et politisk repræsentativt demokrati. Men det betyder ikke nødvendigvis, at den enkelte har særlig megen indflydelse på sin tilværelse. At være arbejdsløs, f. eks., kan skyldes udenomsparlamentariske kræfter, de såkaldte "frie markeds kræfter".

Demokrati som ideal er indholdsløst uden en beskrivelse af de økonomiske og politiske rammer, det skal realiseres i. Vores borgerlige demokrati udspiller sig inden for rammerne af en kapitalistisk markedsøkonomi.

Liberalismen fortæller os, at de frie markeds kræfter er den bedste ramme for frie mennesker. At det frie marked er en betingelse for demokrati. Essensen af demokrati er blevet det frie forbrugsvalg. Men verdensmarkedet fremmer ingenlunde lighed og demokrati – tværtimod.

Princippet om et "frit forbrugsvalg", er såmænd et udmærket princip. Der er blot intet specielt demokratisk ved dette "frie" valg. Det er jo ikke folks ønsker eller behov, der styrer dette valg, men deres købekraft, som jo netop i en markedsøkonomi er uden for demokratisk kontrol og styres af det "private initiativ" og markeds kræfterne.

Hvad demokratisk er der f.eks. i, at en kaffebonde i Brasilien eller en elektronikarbejder i Hong Kong blot får 1/15 af lønnen i Vesteuropa? Der er ikke meget "frit forbrugsvalg" for en dollar om dagen. "Ja – det er desværre markeds kræfterne. De lave priser betinger den lave løn", siger liberalisten – mens hun tager en kop kaffe til. De lave priser på Den tredje Verdens varer skyldes ganske vist markeds kræfter, nemlig prisen på arbejdskraft, men det er ikke nogen naturlov, der bestemmer denne pris. Bag markeds kræfterne ligger en historisk udvikling og aktuelle magtforhold, der ikke har det fjerneste med demokrati eller frihed at gøre: Den europæiske kolonisering af verden, slaveriet, imperialismen, de transnationale selskabers magt, IMF og Verdensbankens "strukturtilpasning" af de gældsplagede landes økonomier osv.

I vores del af verdensmarkedet kan det ellers se sådan ud. Her er der en vis sammenhæng mellem behov og evnen til at opfylde dem via den købekraft, markeds kræfterne giver os. Men det er langt fra generelt for markedet. De fleste latinamerikanske lande eller f.eks. Filippinerne har haft markedsøkonomi i hundrede år, men er stadig fattige og ikke specielt demokratiske. Der er ingen "naturlig" sammenhæng mellem kapitalisme og demokrati.

De frie markeds kræfter giver mulighed for at bestemme, om man vil have en B&O eller en Sony CD'er, en Volvo eller en VW. Når man har penge, forekommer markedet "demokratisk" – man kan vælge. Men markeds kræfterne formår netop ikke at fordele købekraften efter demokratiske principper (f.eks. lige løn for lige arbejde), den polariserer rigdom og fattigdom internationalt og nationalt. Det er netop markeds kræfterne, der fastholder f.eks. Mexicos fattigdom og Californiens rigdom og forholdet mellem rige og fattige i henholdsvis Mexico og Californien. De "frie markeds kræfter" blokerer for en demokratisering.

Det er symptomatisk for den nye "frihandelsunion" mellem Canada, USA og Mexico, NAFTA, at den netop kun omfatter fri bevægelighed af varer og kapital ikke af arbejdskraft. Det er netop den billige arbejdskraft i Mexico, der skal skabe nye profitter for kapitalen og forøge det ulige bytte, som skal hive USA ud af den økonomiske recession. Der er langt fra de liberalistiske teorier om gensidig fordel ved frihandel, der netop forudsætter fri bevægelighed af såvel kapital som arbejdskraft, til virkelighedens kapitalistiske marked.

Det frie marked har ikke styrket demokratiet i Latinamerika. IMF og Verdensbankens "struktur-tilpasningsprogrammer", der netop går ud på at give markeds kræfterne frit løb, har sendt Latinamerika ud på en nedtur. Faldende levestandard, gældskrise, stadig ringere bytteforhold, kapitalflugt, økologisk ødelæggelse. Med jævne mellemrum bryder der spontane uroligheder løs, hvor fattige plyndrer butikker for at skaffe sig mad. Man kalder dem ligefrem IMF-uroligheder. Peru og Columbias demokrati kaldes dødsparulje-demokrati. Brasilien hærages af korruption. Med eller uden formelt demokrati virker kapitalismen i Latinamerika som en anti-demokratisk kraft. Den skaber sult og vold. De frie markeds-mekanismer bliver præsenteret som naturens orden, men de skaber uorden. I Columbia siger man: Jo mere leveomkostningerne stiger, jo mindre er et liv værd.

Priserne på arbejdskraft på verdensmarkedet skabes ikke "frit". De er konsekvenser af politiske magtforhold. Af interne politiske kampe og af magtforholdene i verden, der er alt andet end demokratiske.

Der er ikke noget specielt demokratisk eller naturgivent ved varenes markedspris. Fortalerne for markedsøkonomien taler ofte om, at kun markedet kan give de rigtige informationer om hvad der skal produceres og til hvilken pris. Men realiteten er, at markedet i høj grad skjuler informationer. Har kul og olie f.eks. den "rigtige" pris? Er der i prisen inkluderet de miljøomkostninger som samfundet må betale for forbruget af disse produkter?. Indkluderer prisen på et køleskab reparationen af ozonhullet. Kaffen eller bananerne er billige fordi de er produceret til sultelønninger under et militærdiktatur i fx. Guatamala, mens varer fra vor del af verden er relativt dyrere, pga. højere lønninger fremkommet ved fagbevægelsens kamp i et borgerligt demokrati. For markedet er bananer fra guatamala bananer og mejerimaskiner fra Danmark mejerimaskiner, men når vi udveksler varer med Guatamala udveksler vi også samfundsmæssige omstændigheder for produktionen. Markedsprisen fortæller ikke om omkostningerne ved Guatamalas diktatur, eller de totale samfundsmæssige udgifter med at brænde olie af eller ved en kemisk produktion. Og disse informationer er mindst lige så vigtige som den information markedet giver om varenes direkte produktionsomkostninger. De sociale problemer som Den Tredje verden trækkes med og de miljømæssige problemer som truer hele kloden er i høj grad en konsekvens af markeds kræfternes prisdannelse, men denne information skjuler markedet for forbrugerne. Markedet fremtræder som retfærdigt eller som en "naturlov".

Dem der har krævet frie markeds kræfter har altid været de stærke med det formål at fjerne de svages sidste rest af beskyttelse. England var den store talsmand for frihandel i sidste århundrede, da landet så at sige havde monopol på industriproduktion, medens USA søgte at beskytte sin fremvoksende industri. Efter Anden Verdenskrig var det USA, der fremstod som verdens stærkeste økonomi, og da blev de fortalere for "free enterprise". I hvertfald på de områder hvor de var overlegne. Således også i dag. De rige lande kræver frihandel på de områder hvor de er overlegne, medens de beskytter sig selv hvor Den Tredje verden kan konkurrere. Et standardkrav fra IMF er, at

Den Tredje Verden skal åbne sine markeder, mens de rige lande stadig bestyrtter sin tekstil industri og sin landbrugssektor. Man hindre forarbejdning af råvarer i Den Tredje Verden ved at pålægge dem afgifter. Cacao og kaffebønner kan fx. indføres frit til EF, det kan vi nemlig ikke selv fremstille. Men forarbejdet cacao eller kaffe er pålagt høje importafgifter. Det skal Nestle nok selv tage sig af. Når de såkaldte frie markeds kræfter påkaldes er der ofte reel tale om ren og skær markantisme. Markeds kræfterne er alt andet end demokratiske, det er i høj grad den stærkes ret. En nylig udsendt rapport fra FN-organisationen UNDP fastslår, at der i de sidste ti år er sket en stramning af handelsprotektionismen over

for de fattige lande i Den Tredje Verden, trods den megen snak om frihandel.⁷

Den handel, der i følge de liberalistiske teorier skulle gøre os alle sammen rigere og friere og verden mere demokratisk, har øget kløften mellem fattige og rige lande og svækket demokratiet i Den tredje Verden.

Demokratiet hos os.

Men hos os da, isoleret set og på det nationale plan, der fungerer demokratiet vel bedre? Vi roser os i hvert fald ofte af at have et af verdens mest demokratiske samfund. Vi føler os kaldet til at eksportere vores form for demokrati til Østeuropa og Den tredje Verden i disse år. Men hvor bevæger vores styreform sig egentlig selv hen?

Vi kalder vores system "folkestyre". Vores parlament hedder "Folketinget", men det synes, som om det etablerede politiske system bliver mere og mere ufolkeligt.

Omkring 5% er medlem af et politisk parti, mindre end 1% deltager i opstillingen af kandidater til parlamentet og tendensen er et forsat fald i det partipolitiske arbejde. Den politiske deltagelse i det parlamentariske system for "folket" begrænser sig til deltagelse i valgbehandlingen, der efterhånden mere har karakter af en formel legitimering af systemet end politisk deltagelse. En godkendelse af de professionelle forvaltning af systemet.

Tidligere blev politikere rekrutteret via de dengang folkelige organisationer som f.eks. fagbevægelsen, andelsbevægelsen, husmandsforeningerne osv. Men disse bevægelser er efterhånden blevet tømt for sit folkelige indhold og køres nu af professionelle. Andelsbevægelsen er blevet til MD-foods. Sparekasserne er blevet til Unibank. FDB er blevet til en koncernt. Solidariteten i fagforeningstanken er afløst af forsikringstanken. Den politiske proces – formuleringen af de politiske ideer – kommer ikke længere nedefra, men markedsføres ovenfra.

Det er karakteristisk ved vores form for demokrati, at det politiske liv er udskilt fra menneskers hverdag. Den politiske magt er centraliseret og professionaliseret. Flere og stadig vigtigere beslutninger træffes af få mennesker i udvalgmøder og ved korridorssnak. Befolkningen kan ganske vist vælge mellem forskellige alternativer ved stemmeurnerne ind imellem. Men da er programmerne udarbejdet af en snæver kreds. Kandidaterne er håndplukkede, og det hele lanceret i en valgkamp, der minder om salgskampagner. Medierne præsenterer de forskellige grupperingers politik, og befolkningen kan så vælge.

Store dele af befolkningen er fremmed over for politisk deltagelse i hverdagen. På den ene side synes de ikke, det er noget, de kan finde ud af. Det er for svært og kompliceret – til trods for, at det drejer sig om rammerne for deres eget liv! På den anden side er der ved at udvikle sig en politiker-lede. Dette kan undergrave det borgerlige demokratis legitimitet på længere sigt. Politik bliver noget kunstigt og fjernt fra mange menneskers hverdag. Er vi på vej til amerikanske tilstande, hvor store dele af befolkningen end ikke deltager i valgene? I det amerikanske demokrati er stemmeprocenten ved præsidentvalg omkring de 50% og ved lokalvalg omkring de 25%. Ronald Reagan blev ved valgene i 1980 og 84 valgt med under 1/3 af de stemmeberettigede stemmer.

Et krav til demokrati er, at det må nedbryde det kunstige skel, der i vores system opbygges mellem politik og almindelige menneskers hverdag. Et demokrati, der begrænser sig til det partipolitiske repræsentative parlamentariske system er ikke et reelt demokrati, uden det også omfatter indflydelse på økonomiske forhold og aktiv og mere direkte

7. Weekendavisen 10/7 1992.

deltagelse af borgerne i andre aspekter af samfundslivet f.eks.: fag-, uddannelses-, bolig-, lokal- og kulturpolitiske forhold. Vores parlamentariske systems evne til at aktivere og inddrage mennesker i beslutningsprocessen synes at dale.

"Jamen, de gider jo ikke. Politik har ikke folks interesse," er den gængse forklaring. Dette er imidlertid ikke noget medfødt, men netop en konsekvens af vores politiske kultur eller rettere mangel på samme. I stedet for at styrke det folkelige element i demokratiet sker der en stadig koncentration og professionalisering af beslutningsprocessen. Nej! den 2. juni til den politiske overbygning på EF-samarbejdet kan ses som en reaktion på denne udvikling. En reaktion på en følelse af magtesløshed i den politiske proces. Politikere er godt klar over, at den er gal. Uffe Ellemann tror, det er et spørgsmål om at få forklaret tumperne det bedre. Nyrup er også klar over, at EF-politikken ikke er blevet solgt godt nok til befolkningen. Helveg vil give systemet kunstig åndedræt med en ny grundlov.

Men selv denne skare af professionelle beslutningstageres reelle magt begrænses i disse år af markedskræfternes styrkede position. Parlamentarikerne styrer mindre og mindre udviklingen, de administrerer blot inden for mere og mere faste rammer. Der er reelt kun lidt forskel på en konservativ og socialdemokratisk politik i dagens Danmark, fordi politik er reduceret til administration af et givet økonomisk system. De kan flytte en smule rundt på indkomstfordelingen, men grundlæggende må de administrere på samme måde. Markedskræfterne og den internationale økonomi sætter stadig snævrere grænser for den nationale politik. Nationalstaterne får sværere og sværere ved at regulere kapital og varebevægelser. De direkte udenlandske investeringer er i de seneste år vokset fire gange hurtigere end produktionen. De transnationale selskabers globale salg er nået 4,4 trillioner dollars i 1990 og deres interne firmahandel udgør nu 25% af den samlede verdenshandel.⁸ De transnationales vækst sammen med den generelle liberalisering af kapital og varebevægelser har svækket nationalstaternes magt.

De gamle keynesianske værktøjer til løsning af de økonomiske problemer virker ikke i en stadig mere globaliseret økonomi. Staterne har en svigtende evne til at regulere økonomien. De transnationale har ikke mere brug for – og kan ikke mere bruge – nationalstaternes konjunkturudjævrende politik. Muligheden for konsensus mellem statsmagt og kapital svækkes derfor. Også i forhold til lønarbejderne har statsmagten problemer. Befolkningen har øgende krav om demokrati og velfærd. Statsmagten har påtaget sig ansvaret for at løse de økonomiske problemer som f.eks. arbejdsløsheden, men staten har ikke længere de samme muligheder for at løse problemerne, og må henvise til de dårlige internationale konjunkturer – og det kan give en legitimationskrise.

I de sidste år er der foregået en ny bølge af koncentration af økonomisk magt i Vesteuropa. Den ene store fusion af industri- og finansforetagender har afløst den anden.

Den største investering i Norden er ikke Storebæltsbroen, men udviklingen af den nye Volvo-model 850, der har kostet 20 milliarder svenske kr!⁹ Selv et så stort forbrug af ressourcer er i en markedsøkonomi uden for demokratisk kontrol. Konsekvenserne af en sådan beslutning rækker langt længere end selve ressourceforbruget ved bilfremstilling. Det har naturligvis trafikpolitiske og miljøpolitiske konsekvenser, der hjælpes på vej af de

8. FN's: World Investment Report 1992. (Her citeret fra Samfundskommissionen, september 1992, nr. 5.)

9. TV2-Nyheder 1/11. 1992.

samme koncerners lobbyister. (Engang var det noget suspekt, i dag er det noget, man skriver på sit visitkort.)

På trods af al snak om en mere miljøbevidst politik vil konsekvenserne af det indre marked ifølge EF-kommissionen blive en forøgelse af den interne lastbiltrafik med mellem 30 og 50%. Det kan lastbilproducenterne selvfølgelig glæde sig over, men det vil bestemt også have miljømæssige konsekvenser.

Et andet eksempel på statsmagts ringe magt over for markedsmekanismerne er den seneste tids valutaspækulation. I følge IMF udgør kapitalbevægelserne over landegrænserne efter de seneste årtis eksplosive vækst nu 900 milliarder dollars om dagen.¹⁰ Det er langt over nationernes samlede valutaeserver og det er derfor meget svært for politikerne og nationalbankcheferne at styre valutapolitikken.

Det kan blive meget vanskeligt for de parlamentariske kræfter at hamle op med de nye industri- og finanskoncerner med deres enorme økonomiske magt og indflydelse. De ydre rammer for vores form for demokrati – det kapitalistiske system – strammer sit greb om den politiske proces. De friere markeds kræfter giver politikerne stadig færre instrumenter til at regulere og tæmme markedet med.

Demokratiets muligheder i Den tredje Verden.

Skal – og kan – vi eksportere vores styreform til Den tredje Verden? De er nok lidt mistænkelige overfor os. Mens vi udviklede vores parlamentarisme "hjemme", udøvede vi diktatur i form af kolonisystemet. Og mens vi i stigende grad respekterede de grundlæggende menneskerettigheder "hjemme", gjorde vi det ikke ude. Hvor paradoksalt det end kan lyde, er der en sammenhæng mellem disse to normer for "opførelse" hjemme og ude. Udviklingen af demokrati i de rige lande og udbytningen af Den tredje Verden hænger til en vis grad sammen.

I midten af sidste århundrede var de sociale spændinger i Europa som i dagens tredje Verden. Økonomiske kriser hærgede med nød og elendighed til følge. Kommunismen spøjte faktisk. Det så ikke ud til, at de sociale problemer kunne løses inden for den herskende orden. Revolution var arbejderklassens løsning på problemet. Undertrykkelse var borgerskabets. Disse modsætninger kunne ikke rummes inden for et parlamentarisk demokrati. Almindelig stemmeret i 1850'ernes England ville have sprængt den herskende orden, og derfor tillod de herskende klasser den heller ikke.

Men i sidste halvdel af århundredet ændrede forholdene sig gradvist. Arbejderklassens kamp i Vesteuropa resulterede rent faktisk i forbedret levestandard, den hævede sig op over eksistensminimum. Via faglig og politisk kamp tilkæmpede arbejderklassen sig stadig bedre arbejdsvilkår og løn. Reformismen gav resultater og vandt derfor også stigende indflydelse i arbejderklassen. Det betød også, at kampen kunne udspilles inden for rammerne af den eksisterende samfundsorden og det blev derfor også muligt for borgerskabet at indrømme arbejderklassen politiske rettigheder – organisationsfrihed, stemmeret osv. Det gav igen arbejderklassen en tro på systemet og styrkede yderligere reformismen osv. Forudsætningen for at vores parlamentariske system kan fungere krisefrit er således den relative høje levestandard og dermed fravær af større sociale spændinger. Vores form for parlamentarisme er resultatet af hundrede års gradvise økonomiske og sociale forandringer.

Disse forudsætninger eksisterer ikke i Den tredje Verden. Marx troede, at Indien ville

blive et spejlbillede af England. Det blev det ikke. Kapitalismens udvikling delte i stedet verden i rige og fattige lande og skabte dermed også forskellige betingelser for udviklingen af demokrati og parlamentarisme.

Visse materielle forudsætninger kræves, for at et demokratisk samfund kan fungere. Et samfund med udbredt nød og elendighed giver demokrati dårlige betingelser. Hvor der er sult, nød og elendighed, hvor folk ikke kan læse og skrive, tilhører demokratiet i bedste fald eliten. Et system med vægt på den repræsentative parlamentariske styreform – som vores – vil ikke kunne fungere særlig demokratisk i et samfund med store sociale spændinger. Tredje-verdens-lande bliver ikke særlig demokratiske af at kopiere styreformers som vores. Den økonomiske/politiske elite sætter sig på systemet og dominerer det. Der er et utal af eksempler på dette. Den parlamentarisk styrede statsmagt efter vores model, man evt. kan stable på benene, har ikke magt til at træde op mod de stærke private interesser i samfundet. Denne statsmagt har ikke den fornødne styrke til at tilvejebringe den nødvendige regulering af fordelingsprocessen eller nedbryde traditionelle strukturer, der står i vejen for en sammenhængende national udviklingsproces, for ikke at tale om de internationale økonomiske og politiske kræfter, der fastholder tredje-verdens-lande i underudvikling. Hvor ofte er planerne om jordreformer, som stort set alle har været enige om er nødvendige, ikke løbet ud i sandet i Brasilien, Indien eller i Filippinerne pga. elitens modstand?

Kampen for demokrati i Den tredje Verden forudsætter en national og klassemæssig kamp. National, fordi det drejer sig om at løsgøre sig fra de strukturer, der blev skabt gennem slaveri og kolonialisme. Strukturer, der skaber ulige bytte og dermed ulige udvikling i verden. Klassemæssig, fordi det drejer sig om at frigøre sig for de klasser, der på det nationale plan sikrer den herskende orden, garanterer forbindelserne til udenlandske interesser og verdensmarkedets dominans.

Klassekampen er et spørgsmål om demokrati. Det er gennem etableringen af et stærkt folkeligt demokrati, at man kan skabe en statsmagt med tilstrækkelig styrke – dvs. med folkelig opbakning – til at modstå det økonomiske pres verdensmarkedet vil yde – og det politiske pres, der ligeledes vil komme, når nationen søger en selvstændig økonomisk og politisk udvikling.

Vesten taler meget om at indføre pluralistisk demokrati i Den tredje Verden, men dette må for at kunne fungere forbindes med omfattende sociale ændringer – ændringer, der er i konflikt med Vestens interesser.

I Den tredje Verden kan man kun fremme demokratiet ved at gøre det nært – ved at fremme folkelig magt direkte i det lokale miljø – økonomisk og politisk. Kun på den måde kan man holde bureaukrati og korruption i ave og skabe en statsmagt med tilstrækkelig styrke til at modstå omverdenens pres.

Er verden blevet mere demokratisk?

Der tales meget om stigende international demokratisering og om sammenhængen mellem det frie marked og frie mennesker i Vesten i disse tider. Men hvad demokratisk er der ved de enorme lønforskelle mellem rige og fattige lande, som de "frie" markeds kræfter opretholder? En radikal – demokratisk – parole ville være kravet om en lønudjævning på verdensplan. Hvorfor skal en bananplukker i Guatemala ikke have samme løn som en bonde i Vesteuropa? Hvorfor skal en havnearbejder i Calcutta kun have en tyvendedel af kollegaen i Esbjerg? "Jamen, det ka' ikke la' sig gøre, det er markeds kræfterne", er det traditionelle svar. Men, hvis vi nu var så demokratiske som vi bryster os af, så kunne vi her og nu demokratisere markeds kræfterne ved at indføre en importtold på varer fra Den tredje

Verden, der kompenserede for lønforskellene mellem Den tredje Verden og OECD-landene. Det ville blive et beløb mellem 500 - 1000 milliarder US-dollars pr år. Disse midter kunne overføres til en udviklingsbank, der i modsætning til Verdensbanken og IMF var demokratisk styret.

Men i virkelighedens verden er det ikke den vej, det går - selv om der tales om, at verden er blevet mere demokratisk på det sidste. FN's organisation for handel og udvikling, UNCTAD, har netop holdt sin ottende samling og her var ingen synderlig hjælp at hente for Den tredje Verden. Et krav om en global fond, der skulle give u-landene kompensation for de faldende råvarepriser, blev afvist af de rige lande. UNCTAD's flertal går ind for et styret handelssamkvem, mens tidens mantra er: de frie markeds kræfter. Hvor markeds kræfterne styrkes, svækkes demokratiet. Magten ligger ikke i demokratiske organisationer som UNCTAD, hvor ét land har én stemme, men i udemokratiske organisationer som Verdensbanken og IMF, hvor man stemmer med pengepungen.

Den rige verden går konsekvent imod en demokratisering af det internationale system, på samme måde som den herskende klasse i Vesteuropa bekæmpede demokratiseringen i sidste århundrede. Årsagen er, at de fattige simpelthen er mange flere end os. Ca. 70% af verdens befolkning lever i u-lande. Kun 27 af UNCTAD's 171 medlemslande er såkaldte udviklede markedsøkonomier. I internationale organisationer med almindelige demokratiske spilleregler kan de rige lande derfor stemmes ned, og det kan vi ikke li'. USA boykottede FN's organisation for uddannelse og kultur, UNESCO, fordi det blev nedstemt i en række sager.

UNCTAD er derfor også ved at lide en langsom død. Men det sætter naturligvis vores troværdighed på spil, når vi på den ene side evindeligt taler om, hvor demokratiske vi er og at u-landene skulle ta' at kopiere vores system, men på den anden side ikke har til sinds at respektere demokratiet, hvis det går imod vores økonomiske interesser.

Tænk nu, hvis verden blev mere demokratisk organiseret. Hvis FN blev organiseret demokratisk, for ikke at tale om: ét menneske - én stemme, på globalt plan, da ville verdensordenen og fordelingen og ressourcer sikkert ændre sig dramatisk. Men i realiteternes verden er det rent faktisk udemokratiske organisationer som G7 - de halvårige møder mellem regeringscheferne fra USA, Canada, Japan, Tyskland, England, Frankrig og Italien - der har fået stigende betydning de senere år. Det er fordi, Vesten har magt økonomisk, militært og politisk at vi kan opretholde den nuværende ulige fordeling af verdens goder. Den hviler på et højt udemokratisk grundlag, historisk og aktuelt.

Demokrati og sovjetsystemet.

"Sovjetsystemet - den reelt eksisterende form for socialisme verden hidtil har set - har bestemt ikke været mere demokratisk." Det er stort set rigtig nok. Den vigtigste lære vi kan drage af Sovjetunionens opløsning er, at socialismen må genvinde sin demokratiske karakter. Kampen for socialisme i England, Frankrig og Tyskland i sidste århundrede var i høj grad en kamp for demokrati og såkaldte borgerlige frihedsrettigheder. Det har i høj grad været venstrefløjens krav og kamp som har været med til at demokratisere de vesteuropæiske samfund også i dette århundrede.

Historien om Sovjetunionen har gjort socialismen sårbar over for anklager fra borgerlige ideologer om, at systemet i sin natur er udemokratisk og totalitært. Det er ikke nok at imødegå dette med en kritik af kapitalismen, specielt ikke i de udviklede kapitalistiske lande, hvor befolkningen i stor udstrækning opfatter deres samfund som særdeles demokratiske. Man må også kunne vise, at en socialistisk organisering udvider de demokratiske rettigheder og mulighederne for aktiv deltagelsen i beslutningsprocessen. Ingen socialistisk

bevægelse kan få folkelig støtte, hvis ikke folk er overbeviste om, at deres grundlæggende demokratiske rettigheder vil fremmes af den revolutionære bevægelse. Det betyder blandt andet, at denne bevægelse for at være troværdig må kunne forklare, hvorfor det gik galt i Sovjetunionen. Ligesom den må kunne give bud på nye former for økonomisk og politisk styring af samfundet, der er i stand til at løse de problemer verden står overfor frem mod årtusindskiftet.

En revolution er i selv en demokratisk kraft, hvor mennesker gør oprør mod autoriteter, undertrykkelse og fremmedgørelse. De kræver det modsatte: frihed, lighed, solidaritet og demokrati. Disse krav findes i alle revolutioner fra den franske i 1789 til vor tids. I den revolutionære situation tager mennesker, der ellers var kuede og sløve, pludselig aktiv del i de politiske begivenheder. Hvor der før kun blev diskuteret "puddersukker", bliver der pludselig diskuteret politik. Folk føler deres deltagelse i bevægelsen er af betydning, at de selv har magt til at ændre virkeligheden.

Men alt for ofte er dette aktive, folkelige politiske engagement blevet afløst af mere eller mindre autoritære styreformere. En konkret årsag til dette er, at det nye revolutionære styre ofte har befundet sig i en ekstrem situation med borgerkrig eller intervention af fremmede magter, og hvor der derfor har været behov for central ledelse, hurtige beslutninger og en høj grad af indre enhed. Det var tilfældet i Sovjet 1917 og i nyere tid for Nicaragua. En anden grund kan være, at kommunisterne ikke er kommet til magten i de kapitalistiske kernelande i Vesteuropa, men netop i fattige lande i periferien af det kapitalistiske system, i Rusland, Kina, Cuba, Vietnam osv. Lande, hvor kampen først og fremmest drejede sig om national frigørelse og kamp mod uhammet udbytning. Det drejede sig i første omgang mere om at overleve som individ og nation i en uventlig stemt verden end om indførelse af de borgerlige frihedsrettigheder. Men uanset hvad, er det et faktum, at demokratiet ikke blev udviklet under Sovjetsystemet, hverken et parlamentarisk eller et folkeligt demokrati, og det er en væsentlig årsag til systemets fiasko.

Beslutningsprocessen i den "demokratiske centralisme", der var sovjetsystemets officielle bud på en demokratisk styreform, har haft en tendens til at løbe den forkerte vej. Det burde være således, at basis' krav og ønsker blev udkrystalliseret op gennem partiet for endelig at blive raffineret i centralkomiteen til en politiske linie, som så blev ført ud i livet af den politiske ledelse via statsapparatet. Men i praksis har den demokratiske centralisme ofte indebåret, at en lille gruppe via partiapparatet har søgt at påtvinge befolkningen deres politiske linie. Planøkonomien blev udformet og styret oppefra. Det var mest effektivt, og her lå kompetencen, mente man. Tilliden til befolkningen har været forbausende lille. Man har undervurderet den styrke og dynamik, en aktiv befolkning kan give. I praksis har den demokratiske centralisme i Sovjet lukket af for en demokratisk debat og aktiv deltagelse fra basis, og dette har ført til politisk passivitet. Vist er der brug for styring og ledelse af en revolutionær proces, men denne må ske på baggrund af en demokratisk proces i basis. Ledelsen bør medvirke til at fremme den demokratiske deltagelse i stedet for at undertrykke den.

I Sovjetsystemet var der en sammenblanding af stat, parti og masseorganisationer eller rettere: partiet underlagde sig staten og masseorganisationerne. (fagforeninger, ungdomsbevægelsen osv.)

Étpartistystemet førte til at alle mulige karrieremagere og opportuniste gik ind i partiet, fordi det var den eneste vej op af den politiske og sociale rangstige. Partiets postulerede "avangartekarakter" betød, at kun en lille del af samfundets medlemmer kunne deltage i det alt afgørende partiarbejde. De havde en tendens til at tilegne sig privilegier. Partiet var ikke

nogen avantgarde i kraft af sine dyder. Partiet, og det statsapparat det regerede igennem, blev bureaukratiseret, underlagde sig massebevægelserne, tømte dem for ansvar og myndighed og passiviserede dermed befolkningen i forhold til aktiv deltagelse i den politiske proces. Partiet blev skilt fra befolkningen.

I en verden, der domineres økonomisk og politisk af kapitalistiske lande, vil et nyt revolutionært styre som oftest være truet af ydre og indre fjender. Det vil derfor have en tendens til at centralisere magten og begrænse de individuelle frihedsrettigheder for at kunne modstå angreb udefra og hindre undergravende virksomhed indefra. Det revolutionære styre kan imidlertid kun blive ved magten og modstå ydre og indre fjender, hvis det støtter sig på massebevægelserne, dvs. giver dem magt via et basisdemokrati.

Sovjetsystemets afgørende fejl var manglen på et folkeligt demokrati. Revolutionen nedbrød den borgerlige/feudale stat, men skabte ikke noget demokratisk samspil mellem folket og den nye stat. Den skabte i stedet et lag af professionelle bureaukrater, som skulle repræsentere masserne – udøve "proletariatets diktatur". Men professionelle politikere kan ikke i længden repræsentere en inaktiveret befolkning. Det professionaliserede repræsentative system bliver aldrig demokratisk, hvis det står alene. Kun gennem en aktiv folkelig deltagelse i basis kan det repræsentative demokrati blive reelt repræsentativt.

I Sovjetsystemet tilhørte den økonomiske og politiske magt staten. Staten ejede produktionsmidlerne. Men bønderne og arbejderne følte ikke staten var deres stat og dermed heller ikke statens ejendom som deres ejendom. Sovjetsystemet fik aldrig etableret fællesejendom, kun statsejendom, for statsmagten blev aldrig socialiseret. Sovjetstaten blev aldrig folkets stat. For arbejderne var der ingen forskel på at arbejde for en kapitalist eller for staten. Der er, hvad fremmedgørelse i forhold til produktionen angår, ikke megen forskel på en direktion og en komite, hvis denne komite er adskilt fra arbejderne med en bureaukratisk væg uden demokratisk kontrol. Så er staten akkurat som direktionen en magt, som arbejderne ikke har indflydelse på, men som dominerer. Motivationen i Sovjetsystemet var utrolig ringe. Under kapitalisme er man motiveret af kær og gulerod (arbejdsløshed og løncheck). I stedet for at fremme en større samfundsmæssig bevidsthed ved at skabe demokratiske strukturer og derved ansvarlighed overfor fællesskabet, troede Sovjetstatens fædre, at man kunne opbygge socialismen ved at hæve den sociale bevidsthed via opdragelse, uddannelse og propaganda. Der blev gjort store anstrengelser for at give specielt ungdommen en høj social bevidsthed. Man ville ændre folks bevidsthed fra konkurrence-mentalitet til fællesskab. Men det kræver, at alle føler, at de har lod og del i samfundet – og det kræver en demokratisk styreform og en social aktiv livsstil, hvor alle inddrages i beslutningsprocesserne. Det er først og fremmest den konkrete måde, mennesker indgår i produktionen og resten af samfundet på, som bestemmer deres bevidsthed. Sovjetsystemet fik fjernet en del af konkurrence-mentaliteten gennem at sikre alle arbejde og uddannelse og skabe et rimeligt socialt sikkerhedssystem, men de fik aldrig opbygget et socialistisk fællesskab. Resultatet blev passivitet både i økonomien og efterhånden også politisk. Sovjetsystemet faldt sammen indefra, mere end som et resultat af et folkeligt pres for forandring. Det var først og fremmest en del af eliten, der havde indset, at systemet var endt i en blindgyde. Deres konklusion var imidlertid, at man skulle have mere kapitalisme og ikke en bedre socialisme. Befolkningen var enig. De identificerede al socialisme med det gamle system, og det havde de fået nok af. Og de identificerede kapitalisme med tilstandene i Vesteuropa, ikke med tilstandene i f.eks. Latinamerika.

Omvæltningerne i Østeuropa har været relativ fredelige. Det tror jeg skyldes de specielle ejendomsforhold. Der var ikke noget individuelt ejerskab af produktionsmidlerne. De var nationaliserede og tilhørte staten. Da befolkningen på ingen måde følte, at staten var deres

stat, var fornemmelsen af kollektivt ejerskab heller ikke særlig stærkt udviklet. Få føler derfor, at noget bliver taget fra dem i den privatiseringsproces, der nu går over Østeuropa. Og det er netop den mest korruperede og kyniske del af den eliten, der har mistet sine privilegier ved omvæltningerne, som nu er i stand til at etablere sig som kapitalister.

Befolkningen kunne demonstrere og vælte det gamle statsapparat, og et kort øjeblik havde de magten. Nu indføres markedsøkonomi og dens magt hjælper det ikke meget at demonstrere imod.

En anden lektion af den "virkeliggjorte" socialismens problemer – især i Den tredje Verden – er, at det ikke er nok at tilkæmpe sig national frihed. Det er også nødvendigt at udvikle den individuelle frihed og demokratiet i en anti-imperialistisk og socialistisk ramme. Kun at bekymre sig om den individuelle frihed isoleret fra den økonomiske ramme – er tom snak. Menneskerettighederne omfatter ikke kun retten til frit at kunne tale og skrive, retssikkerhed osv. De omfatter også retten til tilstrækkelig føde, en rimelig bolig, retten til at lære at læse og skrive osv. Uden disse grundlæggende materielle menneskerettigheder tilhører "demokratiet" og de individuelle frihedsrettigheder kun eliten.

Sovjetsystemets sammenbrud har også miskrediteret socialismen i Den tredje Verden, om end ikke i samme grad. Dels har man længe søgt efter alternative former for socialisme og dels har man ikke de samme illusioner om markedsøkonomiens velsignelser som er herskede i Østeuropa. I Den tredje Verden er der stadig en søgen efter en alternativ vej ud af den krise, det kapitalistiske system bestandigt bringer dem i.

Kapitel 3.

EN FÆLLES ØKONOMI.

Markedsøkonomien – liberalismen – tager udgangspunkt i individet. Individet skal have de maksimale valgmuligheder. Enhver skal søge sin egen lykke i konkurrence med andre. Da vil samfundets samlede lykke blive maksimal. Liberalismens påstand er, at mennesker kan leve i fred med hinanden og være hinanden til gavn uden at være enige om fælles mål. Men markedet kan ikke opfatte og skabe retfærdighed eller bæredygtighed, det kommer ikke markedet ved. Det er netop begreber, som er udtryk for menneskers fælles mål.

Mennesket er et socialt væsen, og samfund er netop udtryk for fælles mål. I praksis er "homo economicus" ikke et ensomt individ, men et menneske i et fællesskab. Samfundet – det sociale og politiske fællesskab – er baseret på og udøver ansvar. Den enkeltes ansvar over for samfundet såvel som samfundets ansvar over for den enkelte. Markedsøkonomiens individuelle valg kan ikke løse miljøproblemerne, det kan kun fælles målsætninger og rammer. Markedsøkonomien kan ikke løse Nord-Syd-konflikten, det kan kun enighed om fælles målsætninger og bestræbelser. Sammenbruddet af det sovjetiske system er ikke blevet afløst af en fælles bestræbelse på at opbygge et demokratisk og frit samfund, hvor bureaukraterne ikke har privilegier. Tværtimod er det opløsning, der præger samfundet. Ikke i form af en borgerkrig mellem de røde og hvide som efter revolutionen i 1917, men alles kamp mod alle i en rå markedsøkonomi.

Jeg vil i det følgende skitsere hvordan en model for en sådan fælles økonomi kunne se ud. Det er ikke nogen fiks og færdig plan, den må formes af den konkrete udvikling. Men

det betyder ikke, at vi ikke skal have et perspektiv - en utopi. Drømmen er om noget andet nødvendig for forandring.

Plan og marked.

At den sovjetiske kommando-planøkonomi siden 60'erne var en fiasko, er i dag klart for enhver. Man er så småt på venstrefløjnen begyndt at diskutere nye former for socialistisk økonomiske strategier. Men for at komme videre tror jeg, det er nyttigt med udgangspunkt i Sovjetmodellen at klargøre nogle grundlæggende forskelle mellem hvordan produktion og fordeling sker i en markedsøkonomi og en planøkonomi.

Når man sammenligner en markedsøkonomi og en planøkonomi, er der en ting, der straks falder i øjnene: markedets udseende. I kapitalistiske lande bugner markedet. En tur i Magasin du Nord var som at komme i himlen for en polak før opbruddet i Øst. Selv i fattige kapitalistiske landes byer som Rio eller Manila - ja, nu også i polakkens Warszawa - er forretningerne velforsynede. At det er således, betyder selvsagt ikke at folks behov er opfyldt, det har polakken fundet ud af. Det afspejler blot forholdet mellem produktionens omfang og købekraften i en markedsøkonomi.

De planøkonomiske samfund, vi hidtil har kendt, har været præget af mangel på forbrugsvarer og de der var, havde en lav kvalitet. Kort sagt: problemet i kapitalisme er at sælge, i planøkonomi at producere.

Den stadige tendens til overproduktion har drevet kapitalismen ud over hele kloden i jagten på købekraft og store dele af det markedsøkonomiske system befinder sig til stadighed i krise. Kriser, der kan forekomme absurde. Produktionen falder, fordi markedet svigter, og da markedet består af de lønninger og profitter, der fremkommer ved produktionen, er systemet blokeret. Der er ledig arbejdskraft og produktionskapacitet. Der er et behov for varer, men først når dette behov understøttes af købekraft, kan systemet deblokeres. Evnen til at producere begrænses af evnen til at købe.

Dette problem har planøkonomien ikke. Her er det ikke markedets størrelse, der bestemmer produktionens omfang, men produktionens omfang, som er bestemmende for, hvad der er til rådighed. Markedet vil altid kunne aftage produktionen. Statens problem er blot fordelingen af købekraften. En udvidelse af produktionen forudsætter ikke som i det kapitalistiske system forventningen om et købedygtigt marked. I en planøkonomi er alt så at sige bestilt og købt på forhånd af staten.

I en planøkonomi forudsætter det produktive forbrug (investeringer i ny produktion) ikke et uproduktivt forbrug (forbrugsvarer). Dette muliggør en særdeles hurtig opbygning af økonomien som f.eks. Sovjetunionen gennemgik i 30'erne og Kina i 50'erne. En planøkonomi kan nemlig behandle forholdet mellem investeringer i ny produktion og forbruget af konsumvarer på en mere rationel måde end et kapitalistisk system er i stand til.

Det overskud, en økonomi frembringer, det være sig en kapitalistisk eller en planøkonomi, kan deles i to. Dels det der umiddelbart forbruges: mad, tøj, møbler, TV osv., det såkaldte uproduktive forbrug. Dels det produktive forbrug, hvilket vil sige investeringer i ny evt. udvidet produktion: råvarer, maskiner, bygninger osv. Disse to dele, forbrug og investeringer, er omvendt proportionale. Jo mere af det en økonomi kan frembringe, som går til endeligt forbrug, jo mindre bliver der tilbage til nyinvesteringer og vice versa. Men i en kapitalistisk økonomi hvis vækst styres af efterspørgslen, reagerer systemet som om de to dele er ligefrem proportionale. Når forbruget af konsumvarer er størst, er interessen for at investere i ny udvidet produktion ligeledes størst, men de til rådighed stående midler mindst. Når forbruget er faldende og opsparingen stiger og kapital til rådighed - ja, så er kapitalens interesse i nyinvesteringer ringe. Dette forhold er med til at give det kapitalis-

mens en cyklisk udvikling.

Det er ikke mangel på kapital, der holder Danmarks økonomi på lavt blus. Der er en privat opsparing i diverse pensionskasser på mere end 30 milliarder, men ingen profitable muligheder for produktion.

En planøkonomi derimod kan behandle forbrug og investeringer som de omvendt proportionale faktorer, de i realiteten er. Et lavt forbrug hæmmer ikke nyinvesteringer, tværtom kan det være en accelererende faktor. Det var netop været dette forhold, der lå bag den hurtige økonomiske vækst frem til begyndelse af 60'erne i Sovjetunionen.

Kommando-planøkonomiens problemer

Et er teori noget andet er praksis. Det er uomtvisteligt at Sovjetmodellen løb ind i en uløselig krise i midten af 60'erne, der endte med sammenbruddet i 89. Lad os se lidt nærmere på de problemer, der kørte kommandoplanøkonomien i sæk.

I Sovjetunionen blev de overordnede beslutningerne vedrørende den centrale planøkonomi taget i kommunistpartiets ledelse og udført gennem statsapparatet uden bredere demokratisk indflydelse eller kontrol. I de enkelte virksomheder styredes driften af centralt udnævnte direktører. Den sovjetiske udgave af planøkonomien baserede sig på, at hver enkelt virksomhed i overensstemmelse med en 5-årsplan fik tildelt en række planmål. Disse var nøje udformede og dækkede bl.a. hvad, der skulle produceres, hvor meget der skulle produceres og til hvem det skulle distribueres. Planmålene specificerede også forbrug af råvarer, energi, arbejdskraft osv. Mere end et halvt hundrede faktoreres størrelse var bestemt i en virksomhedens planmål. Ledelse og arbejdere modtog bonus, hvis planmålene blev opfyldt.

To generelle problemer plagede den sovjetiske planøkonomi: mangelfuld og dårlig planlægning samt ringe motivation og ansvar. En uhyre omfattende og kompleks økonomi som den hedengangne sovjetiske var meget vanskelig at styre så centralt og detaljeret, som kommandoplanøkonomien lagde op til. Det er en enorm mængde af informationer, der konstant kræver en opdatering som følge af lokale uforudsigelige ændringer, der skal koordineres. Informationsproblemerne forstærkedes yderligere af bonussystemet. De enkelte virksomheders ledelse og arbejdere havde interesse i at underdrive produktionskapaciteten og overdrive behovet for nyinvesteringer, råvarer og arbejdskraft for lettere at opnå bonus. Dette medførte ineffektivitet med overforbrug og arbejdskraft og ressourcer. Der blev brugt 2-3 gange så meget energi pr. produceret enhed som i Vesteuropa. I stedet for at koncentrere sig om overordnede prioriteringer og styring druknede planlægningen i detaljer, der reelt gjorde systemet kaotisk.

Den mangelfulde demokratiske indflydelse såvel på den centrale plan som i virksomhederne medførte en manglende motivation og ansvarsfølelse. Nye initiativer og forsøg på reformer blev betragtet som forstyrrende og til besvær. Konformiteten og passiviteten blev belønnet. Ansvarsfølelsen, såvel over for centrale myndigheder som overfor forbrugeren af det produkt, virksomheden fremstiller, kunne ligge på et meget lille sted. Staten var ikke folkets stat. Og da arbejdsstyrken heller ikke var disciplineret af markedskræfternes lønssystem og af truslen om arbejdsløshed, var det ikke så mærkeligt, at manglen på forbrugsvarer var udbredt, og deres kvalitet og hensyntagen til forbrugernes ønsker var minimal.

Om markedssozialisme.

Som reaktion på krisen i kommando-planøkonomien har "markedssozialisme" som en alternativ model vundet frem. Det er et noget diffust begreb, som er blevet brugt om så

forskellige økonomier som Sverige, det tidligere Jugoslavien og Ungarn. Der er tale om systemer, der søger at kombinere en grad af kollektiv ejendomsret med markedskræfternes frie spil. Fordelen skulle være en decentralisering af den økonomiske beslutningsproces og dermed en større fleksibilitet, samt at konkurrencen mellem virksomhederne ville øge udvalget og fremme kvaliteten af forbrugsvarene. Men et system, der baserer sig på markedskræfterne, vil hurtigt få kapitalismens problemer uanset ejendomsforholdene. Det tidligere Jugoslavien er et eksempel på dette. Her var de centrale industrier, banker og forsikringselskaber nationaliserede. De enkelte virksomheder var gennem et selvforvaltningssystem ansvarlige, ikke kun for hvordan produktionen skulle organiseres, men også for hvad og hvor meget, der skulle produceres, samt for at virksomheden var profitabel. Virksomhederne var dermed afhængige af markedskræfterne. Jo mere virksomhederne tager hensyn til profitabiliteten – jo mere afhængige produktionen bliver af det købedygtige marked – desto mere styrkes de kapitalistiske mekanikker. Virksomheden må afvente salget for at realisere profitten. Salget bestemmer, om produktionskapaciteten skal udnyttes fuldt ud, om folk skal fyres eller ansættes og om fabrikken skal lukkes eller udvides. Anstrengelserne for at sælge erstatter anstrengelserne for at producere. En større og større del af befolkningen bruger deres tid på at søge at sælge den ene vare frem for den anden i stedet for at producere. Samfundets mulighed for at prioritere og planlægge bliver reduceret til administration og efterregulering.

Den jugoslaviske model har heller ikke i praksis været den store succes. Mere end 1 million jugoslaver har måttet drage til udlandet for at finde arbejde.

Hverken den centrale kommando-planøkonomi eller en decentraliseret markedsocialisme har fungeret særlig godt. Det er afgørende for en velfungerende økonomi, at der er en rigtig vægning mellem centrale og decentrale beslutninger. Balancen bestemmes af beslutningernes rækkevidde. Beslutninger, der angår økonomien som helhed, dvs. fordelingen af samfundets ressourcer og forholdet mellem forbrug og investeringer. Sådanne beslutninger må nødvendigvis foretages centralt – hvilket ikke betyder udemokratisk. Dette er en vigtig forskel mellem plan- og markedsøkonomi. I en planøkonomi foretages beslutninger om investeringer og deinvesteringer ud fra koordinerede samfundsmæssige betragtninger, mens det i en markedsøkonomi er enkeltindivider, som på baggrund af salget bestemmer investeringsstrømmene.

Der er en tro på, at markedsmechanismen vil bibringe økonomierne i det gamle Sovjet og Østeuropa en øget fleksibilitet og effektivitet samt et større udbud af varer: Jeg tror, de vil blive skuffede. De virksomheder, der overlever rekonstruktionen af markedet, vil sikkert synes mere effektive, men det er ikke det samme som at samfundsøkonomien bliver mere effektiv, den totale produktion kan meget vel falde, fordi markedskræfterne også medfører uudnyttet produktionskapacitet og arbejdsløshed. Vareudvalget og kvaliteten vil sikkert stige, men det vil uligheden i samfundet også. Umiddelbart lyder det fint med det "frie forbrugsvalg", det synes som en demokratisk måde at styre produktionen på. Problemet er blot, at det ikke er forbrugsvænskene, der bestemmer produktionens omfang og art, men forbrugsevnen. Hvis købekraften ikke er tilstede, kommer produktionen ikke i gang. Og det demokratiske i det frie forbrugsvalg forudsætter desuden en retfærdig fordeling af købekraften.

Forbrugerne skal naturligvis bestemme sammensætningen og kvaliteten af forbrugsvarerne. Men hvorfor skal det nødvendigvis kun ske i salgsledet? Hvorfor ikke give forbrugerne øget indflydelse i produktionsfasen via repræsentation i de virksomheder, der producerer forbrugsvarer.

Troen på at markedsøkonomien automatisk fører velstand med sig bygger på overfladiske

sammenligninger med de rigeste vestlige lande. Hovedparten af markedsøkonomierne er imidlertid fattigere end den gamle østblok. Empiriske sammenligninger mellem privat- og statsdrevne virksomheders effektivitet giver heller ikke nogen entydige konklusioner. Sammenlign f.eks. privat landbrug i Polen med statslig forpagtning i Holland, det private sundhedsvæsen i USA med det statslige danske eller de private jernbaner i Canada og USA med det europæiske jernbanevæsen.

Markedsøkonomiens indtog i det hedengangne Sovjet og Østeuropa vil betyde en afpolitisering af de økonomiske relationer. Den vil fremme snævre interesser og svække den samfundsmæssige bevidsthed i en tid hvor der er brug for en demokratisering og politisering for at skabe de nye økonomiske og sociale rammer for udvikling.

Om en fælles økonomi.

Kapitalismen har eksisteret i århundreder og har bredt sig ud over hele kloden. Det kapitalistiske lønarbejde og markedsøkonomien er det dominerende system. Det har præget vor bevidsthed. Vi er blevet konkurrencemennesker. Enhver er sin egen lykkes smed. I vor del af verden betragter man de uligheder, som markedskræfterne skaber, som naturlige, ja, ligefrem udtryk for demokrati og frihed. De furer, de økonomiske relationer og andre samfundsforhold sætter i vores hoveder, er dybe. De er svære at lave om på uden nødvendigheden fremstår konkret.

Men kapitalismens frihed til udbytning skaber også en bevidsthed om systemets uretfærdighed – om nødvendigheden af forandring og fællesskab. Kravet om brød og fred i Rusland i 1917, om uafhængighed i kolonierne, om en ny økonomisk verdensorden er udslag af en sådan bevidsthed.

Markedsøkonomiens grundprincip er individernes konkurrence og pengenes tvang. Planøkonomi og statsstyring i de hidtil kendte former har været præget af ineffektivitet og hierarki. Begge systemer er udtryk for fremmedstyring og manglende fælles målsætning. En fælles økonomi er et samfund, hvor mennesker demokratisk opstiller fælles mål og hvor det er engagement og ansvar, der styrer samfundet.

Socialisme drejer sig i sidste instans om at opfylde menneskelige behov – og hvem er nærmere til at definere disse end folk selv. Det er derfor afgørende at udvikle institutioner og procedurer, gennem hvilke folk kan tage del i de beslutninger, som angår dem. En sådan deltagelse vil klargøre den gensidige afhængighed mennesker har til hinanden i et samfund, nemlig at vi ikke er ensomme individer. En sådant aktivt demokrati vil give mulighed for at forholde sig til de modstridende interesser, der findes i et hvert samfund, men alligevel opstille de fælles nødvendige målsætninger.

Den nøjere udformning af disse institutioner må selvfølgelig afhænge af det enkelte lands udviklingsgrad og dets kulturelle og historiske baggrund. Den specifikke indretning, der vil passe en udviklet industrination, er en anden end den, der passer til et bondesamfund i Afrika. Den konkrete politiske/økonomiske udvikling vil forme disse institutioner. Nedenstående er derfor blot tænkt som et skitse – nogle grove streger.

For, at man kan styre den samfundsmæssige udvikling og udnytte menneskelige og materielle ressourcer rationelt, må en række økonomiske beslutninger træffes centralt. Det gælder forholdet mellem forbrug og investeringer, den regionale fordeling af disse investeringer osv. Sådanne beslutninger må nødvendigvis tages af en centralregering udgaaet fra en eller anden form for demokratisk valgt repræsentativ forsamling. For at kontrollere regeringen må dens arbejde være præget af åbenhed. Det er væsentligt, at en bred offentlig debat om disse beslutninger. En måde at styrke denne på kunne være at fremlægge flere

varierende planforslag byggende på forskellige prioriteringer af f.eks. miljø/forbrug, arbejde/fritid.

Effektueringen af disse overordnede beslutninger sker via en fordeling af den nødvendige købekraft. De midler, som afsættes til f.eks. uddannelse- og sundhedssystemet, afspejler den prioritet, de har i planen. Fordelingen af de personlige indkomster reflekterer prioriteten af økonomisk lighed osv. Resultatet bliver en efterspørgsel af varer og tjenesteydelser, der er i balance og i overensstemmelse med de kollektive og individuelle præferencer, som er nedlagt i planen.

Inden for de overordnede rammer - de fælles fastlagte mål - kan de forskellige virksomheder konkurrere om bedst at opfylde behovene. Der opstår et marked, hvor kunderne kan vælge mellem udbudet fra forskellige leverandører. Det giver de informationer og kundernes behov og smag samt om virksomhedernes evne til at opfylde dem, som er nødvendige for at effektivisere og udvikle produktionen. Men det styrer kapitalstrømmene inden for de fastlagte, overordnede rammer.

De hidtidige planøkonomiske systemer har ikke evnet at opfange og behandle de informationer om forbrugernes behov samt virksomhedernes evne til at opfylde dem, som det med al tydelighed har fremgået af markedets udseende i det gamle Østeuropa og Sovjet. Hvad kan der gøres for at ændre disse forhold?

For det første må ledelsesformen i den enkelte virksomhed laves om. Systemet med centralt udnævnte direktører, som det fandtes i de fleste kommando-planøkonomiske virksomheder, duer ikke. Arbejdsklimaet og motivationen var uhyre ringe. Arbejderne følte sig nøjagtig lige så fremmedgjorte som under kapitalistiske produktionsforhold og søgte at slippe så let om ved arbejdet som muligt. De følte på ingen måde, at virksomheden var deres og det samfundsmæssige perspektiv - fællesskabet - blev tabt af syne.

Systemet hvor direktøren er valgt af arbejderne, som tilfældet var i Jugoslavien, synes heller ikke at fungere tilfredsstillende. Det fører ofte til interessekonflikter mellem de enkelte virksomheder og den centrale planlægning samt mellem de forskellige regioner. Det enkelte foretagende plejer sine egne snævre interesser i al for høj grad.

I stedet for disse former kunne man tænke sig en ledelse defineret af virksomhedens funktion i samfundet. Dvs. bestående af repræsentanter for de grupper, som virksomhedens arbejde berører: foretagendets medarbejdere, leverandører til virksomheden, forbrugere af dens produkter, medlemmer af lokalsamfundet med særlig indblik i de miljø- og trafikproblemer virksomheden måtte forårsage osv. En ledelse i overensstemmelse med virksomhedens rolle i samfundet. En sådan styreform ville afspejle og tillige give mulighed for at løse de reelle konflikter i samfundet på en fornuftig måde. Den vil øge den sociale forståelse og bevidsthed.

For det andet må der som koordinerende bindeled mellem den overordnede planlægning og de enkelte virksomheder etableres samarbejdsorganer, som har til opgave at fordele og justere de investeringer, der ifølge den centrale planlægning er til rådighed i den givne sektor. Disse organer må bestå af de involverede parter: repræsentanter fra den centrale planlægning samt fra de enkelte virksomheder.

Til rådighed for deres beslutninger vil de have to typer af informationer. Dels oplysninger som stammer fra markedsudvekslingen. F.eks. hvorledes de enkelte virksomheder udnytter den eksisterende kapacitet, hvor tilfredse kunderne er med produkterne osv. Og dels informationer fra den centrale planlægning angående den overordnede prioritering.

Via disse oplysninger vil samarbejdsorganerne kunne finde frem til, om det er nødvendigt at ændre en sektors kapacitet eller ændre investeringernes fordeling mellem de forskellige virksomheder inden for sektoren med sigte på høj effektivitet, de bedst mulige produkter,

den mindste forurening, eller for at opnå en regional udvikling.

Når virksomhedernes overordnede rammer kontrolleres af statsmagten, er det vigtigt, at statsmagten kontrolleres af befolkningen og at der er flere magtcentre. Dermed kan man begrænse korruptionsproblemet og stivheden i produktionsstrukturen. Samarbejdsorganernes funktion er også at være sådanne decentrale magtcentre.

For at opsummere: En demokratisk vedtaget overordnet planlægning, der sikrer fælles vedtagne samfundsmæssige og individuelle behov - en fælles målsætning.

En styring af den enkelte virksomhed baseret på den funktion, den har i samfundet, dvs. ikke kun medarbejdere men også forbrugere og repræsentanter fra lokalsamfundet. Formålet er at udvikle motivation og ansvar.

Udvikling af organer, der via fordeling af investeringer koordinerer de oplysninger, som markedsudvekslingen giver med den centrale plans prioriteringer.

Samfundet skal opdeles i overskuelige selvforvaltende enheder med en fælles målsætning. Det skal være de involveredes engagement og ansvar over for de fælles opgaver, som skal løse problemer og interessesammenstød. Denne drivkraft skal erstatte individuel konkurrence, kontrol og tvang, som er de mekanismer det frie marked og staten benyttede med den konsekvens, at effektivitet og overflod trivedes side om side med nød, ressourcespild og kaos.

Vores form for parlamentarisme passiviserer folk. Det er væsentligt for et demokrati, at det aktiverer og inddrager mange i beslutningsprocessen for derigennem at øge bevidstheden om gensidig afhængighed, modsætninger og fælles interesser i samfundet. Politik er ikke kun for de professionelle politikere.

Verdensmarkedet.

Det var nogle visioner om en fælles økonomi på det nationale plan, men hvad med de internationale økonomiske relationer - verdensmarkedet. Her tænker jeg først og fremmest på den kløft mellem Nord og Syd, som eksisterer i det kapitalistiske system. Selv om det ene ti-år efter det andet af FN bliver udnævnt til "udviklings ti-år", bliver kløften dybere og dybere. Intet tyder på, at de eksisterende markedsforhold vil udjævne den.

Siden 1945 har de afkoloniserede lande i Den tredje Verden søgt at udvikle sig inden for rammerne af verdensmarkedet uden synderlig succes. Selv om det er meget umoderne her i 90'erne, kan man i dag virkelig tale om neo-kolonialisme. I hundredvis af milliarder dollars overføres årligt til de rige lande. Verdensmarkedets mekanismer og IMF's direktiver holder Den tredje Verden i et jerngreb.

Hvis de rige landes udvikling er under stigende indflydelse fra verdensmarkedet, så er Den tredje Verdens udvikling underlagt markedskræfterne. For dem er forholdet til verdensmarkedet af afgørende betydning. Det væsentlige spørgsmål for dem er ikke, hvordan økonomien er organiseret nationalt. Om den er domineret af staten, private, kooperativer eller andelsbevægelser. Det væsentlige er at skabe en økonomi, der ikke bare leverer billig kaffe, kakao, tekstiler, kondensmælk og elektronik til den rige verden, men fødevarer, boliger og en velfungerende offentlig sektor til landets egen befolkning.

Hvordan skal det internationale marked organiseres således af den udvikling, der til stighed uddyber kløften mellem rige og fattige lande, vendes?

Ricardo.

Den borgerlige opfattelse af det internationale marked bygger på 1800-tals økonomen David Ricardos teori om frihandel - teorien om de komparative fordele eller relative konkurrencefordele.

Teorien om relative fordele siger, at forskelle i omkostningerne ved forskellige produktioner mellem lande vil føre til, at en given produktion vil koncentreres der, hvor den kan foregå billigst. I stedet for at alle lande laver alt, specialiserer og lokaliserer man sig således, at den enkelte produktion bliver billigst mulig. Man handler så indbyrdes, så alle lande får, hvad de har brug for. I et frihandelssystem vil denne effektivisering være til alle parter fordel siger Ricardo. En forudsætning for at Ricardos komparative fordele er fordel for alle og ikke kun for nogen er imidlertid fri bevægelighed af varer, kapital og arbejdskraft – det sidste eksisterer i hvert fald ikke. I en verden, hvor varer og kapital suser rimeligt frit rundt, men hvor bevægeligheden af arbejdskraft er særdeles restriktiv, kan de store forskelle i lønniveau, som den historiske/politiske udvikling har skabt, opretholdes. Og det betyder, at den frie handel ingenlunde kun har vindere, men også tabere. Det stadig ringere bytteforhold for de fattige lande vidner om dette forhold.

De borgerlige økonomer forventer, af den fri handel vil skabe en så kraftig økonomisk vækst, at den vil trække alle lønninger op i nærheden af OECD-landenes og skabe global ligeløn. Ud over at lønforskellene rent faktisk bliver større og større, er det også højt tvivlsomt, om kloden kan bære en sådan ekspansion, i hvert fald vis vi forbruger på samme måde som nu.

IMF og Verdensbanken pålægger Den tredje Verden en øget integrering i verdensmarkedet. Vejen til udvikling er eksport til de rige landes marked. På den måde tjener de også fremmed valuta til at betale deres gældsbyrde. Synspunktet indbygger imidlertid en interesse i at u-landene fastholder et lavt lønniveau for at kunne konkurrere og dermed bliver fastholdt i fattigdommen.

En alternativ politik ville være at søge at hæve lønniveauet, for derved at opbygge egne købedygtige markeder. Det kunne være grobund for en produktion, der var rettet mod en stigende grad af selvforsyning og dermed mod de fattige landes behov i stedet for den rige verdens købekraft.

Det er intet, der tyder på, at GATT-forhandlingerne eller andre internationale initiativer vil kunne ændre det nuværende handelssystem negative virkninger på de fattige lande.

U-landene vil gøre klogt i at gøre sig stadig mere uafhængige af verdensmarkedet og den internationale arbejdsdeling. En større grad af økonomisk autonomi ville give landene bedre muligheder for at følge egne politiske strategier.

Der er ikke tale om at trække sig tilbage fra resten af verden i isolationisme, men om at tage udgangspunkt i befolkningens behov i stedet for at tage udgangspunkt i verdensmarkedets. Det er ikke ensbetydende med at gå tilbage i historien, hvor snæver nationalisme gav grobund for konflikter, men at skabe en pluralistisk, multipolær verden i stedet for en verden domineret af én økonomi og en kultur.

Det er ikke nogen let opgave sådan som de økonomiske og politiske magtforhold er, men er der nogen anden vej?

Kapitel 4.

OM STRATEGI.

De anti-kapitalistiske bevægelseres krise.

En socialistisk revolution er et sammenbrud af den verdensorden, som baserer sin udveksling på de priser, det kapitalistiske marked fremkaldte – og at folk i stedet indgår i ikke-kalkulerende fællesskaber, som baserer sig på behov. Naturens behov og menneskenes

behov.

Kapitalismens sociale konsekvenser har altid skabt folkelig modstand. Den første bølge tog sit udgangspunkt i 1800-tallets Europa, skabt af den nød kapitalismens fremvækst fremkaldte. Det var kampen for en løn til at leve af, bedre arbejdsforhold, nedsat arbejdstid, mod børnearbejde, for elementære demokratiske rettigheder. Det var den verden, Marx beskrev. Det var i begyndelsen en revolutionær bevægelse, men arbejderbevægelsen og den socialdemokratiske linie, som først udviklede sig i Tyskland og senere i resten af Europa, blev efterhånden inkorporeret som en del af det kapitalistiske system.

Den næste revolutionære bølge udgik fra Europas periferi – den russiske revolution i 1917. Lenin var fuldt ud klar over, at forudsætningen for at det sovjetiske eksperiment skulle lykkes var, at bølgen ville slå ind over Europa. Det skete ikke. Europa kom igen – nem krisen med kapitalismen i behold. Den sovjetiske model blev indkredset og isoleret. Det økonomiske og politiske pres fra kapitalismen deformerede systemet, for til sidst at opløse det og reinkorporere det i verdensmarkedet.

Den tredje revolutionære bølge kom fra Den tredje Verden. Den var en reaktion mod kolonialismen og imperialismen. Det var den nationale uafhængighed, der stod i centrum. Den inddrog bønderne i revolutionen. Den kinesiske revolution, Cuba og Vietnam er eksempler på denne bølge.

Selv om det skulper lidt endnu er disse bevægelser i krise. Kapitalismen er ikke blevet druknet, tværtimod.

Da disse bevægelser blev skabt, blev de stillet over for det grundlæggende spørgsmål: Hvordan erobrer vi magten? For såvel de socialistiske som de nationale befrielsesbevægelser stod det klart, at magten var statsmagten. Vejen frem var at erobre den.

Strategien havde sine modstandere især i de tidlige år, dvs. i midten af sidste århundrede. Anarkister og utopister havde dybe betænkeligheder ved statsmagten, selv i "folkets" hænder. De tabte imidlertid den interne debat, først og fremmest fordi de ikke kunne anvise nogen anden realistisk vej til at besejre systemet. Valget er mellem at tage statsmagten eller blive undertrykt af den, sagde socialisterne.

Den næste store spørgsmål i bevægelsernes historie blev: Hvordan opnå statsmagten? Revolution eller reform? Dette spørgsmål blev i høj grad bestemt af de ydre omstændigheder. I centerlandene – Vesteuropa og Nordamerika – sejrede reformisterne. De fik rådhed over statsmagten i lange perioder og forbedrede arbejderklassens leveforhold, men blev altså også en del af systemet. I semi-periferien – Sovjetunionen – erobrede de anti-kapitalistiske kræfter statsmagten med revolutionære midler. De nationaliserede produktionsmidlerne og gennemgik en hurtig industrialisering, men de forblev isolerede øer, der langsomt blev slidt og ædt op af kapitalismen. I stedet for statens forsvinden, som Marx havde forestillet sig, voksede statsmagtens indflydelse i disse samfund, netop fordi de forblev øer i et kapitalistisk system.

I Den tredje Verden erobrede nationale befrielsesbevægelser magten i en lang række lande. I mange af disse forsøgte de via statsmagten at etablere økonomiske systemer, som kunne give dem en uafhængighed af det kapitalistiske verdensmarked.

I et bredere perspektiv gik den gamle anti-imperialistiske strategi ud på at erobre statsmagten i land efter land i det kapitalistiske systems periferi, hvor modsigelserne var størst og systemet svagest. Dette ville afskære mulighederne for udbytning af Den tredje Verden og dermed skabe økonomisk/politisk krise i centret – en objektiv revolutionær situation, og dermed muligheden for at tage magten.

Hvad angår kontrol med statsmagten har de anti-kapitalistiske bevægelser faktisk været

ret succesfulde. Socialdemokraterne har ofte haft regeringsmagten i forskellige europæiske lande. Bolsjevikkerne erobrede den i Rusland og via Den røde Hær fik de den etableret i Østeuropa. Nationale befrielsesbevægelser med socialistisk tilslutning fik magten i en lang række lande i Den tredje Verden. Men de håb disse bevægelser nærrede hos deltagerne, hvad angår en ny verdensorden med frihed, lighed og solidaritet, blev ikke indfriet.

Jeg tror ikke, det skyldes forræderi eller dumhed. De anti-kapitalistiske bevægelser er mere strukturel end moralsk. Marx, Lenin, Mao og Mandel troede alle, at kapitalismen sang på sit sidste vers. Det gjorde den ikke. Ved at inkorporere socialdemokraterne i systemet, ved at forlade kolonialismen og etablere markedsbaserede udbytningsformer som ulige bytte og gældsslaveri, ved at polarisere verden i rige og fattige lande, genvandt kapitalismen sin vitalitet på det økonomiske område og splittede de anti-kapitalistiske bevægelser. Socialdemokraterne opbyggede velfærdskapitalismen i Vesteuropa til dels på Den Tredje Verdens bekostning. Sovjetunionen kæmpede for socialismen i ét land, efter de revolutionæres nederlag i Europa. De enkelte lande i Den tredje Verden som befriede sig, var underudviklede økonomisk og svage politisk, de formåede ikke at frigøre sig fra verdensmarkedets åg. Den tredje Verden kunne ikke løsrive sig fra systemet fordi centret var for stabilt og stærkt, og centret forblev stabilt pga. udbytningen af Den tredje Verden. Den internationalisme, som de anti-kapitalistiske bevægelser fra begyndelsen havde proklameret, blev aldrig nogen reel kraft.

Overgangen fra kapitalisme til socialisme.

Som konsekvens af de gamle bevægelser manglende succes er der i de senere år opstået nye sociale bevægelser. I vores del af verden har de form af såkaldte græsrodsbevægelser uden overordnet struktur. Det drejer sig om f.eks. kvinde-, minoritets-, freds-, økologi- og ungdomsbevægelser. I de "socialistiske" lande tog de form af dissident-, menneskerettigheds- og borgerrettighedsbevægelser. I Den tredje Verden har de nye sociale bevægelser taget de sociale og politiske problemer op som de gamle partier ikke har haft særlig succes med at løse.

Med de nye sociale bevægelser kommer også nye tanker og strategier. Spørgsmålet er, om vejen til social forandring i verden primært går gennem bevægelsernes erobring af statsmagten i hvert enkelt land separat? Om der ikke er andre måder at nedbryde det kapitalistiske system?

Overgangen fra feudalisme til kapitalisme tog ca. 400 år fra kapitalismens fremvækst i de italienske bystater i 1400-tallet, over Flanderens manufaktur og Nederlandenes merkantilisme til industrikapitalismens gennembrud i England i 1800-tallet. Etableringen af den kapitalistiske statsmagt var blot den sidste etape i denne proces. Den kapitalistiske produktionsmåde, dens rationalitet og ideologi havde forlængst ædt feudalismens op indefra. De borgerlige revolutioner i 1800-tallet var blot kronen på værket.

Umiddelbart skulle man tro, at overgangen fra kapitalisme til en socialistisk produktionsmåde måtte foregå anderledes. Socialismens samfundsmæssige ejendomsret til produktionsmidlerne forudsatte kontrol med statsmagten. Socialismen kunne ikke æde kapitalismen op indefra, men måtte erobre statsmagten for at kunne etablere sin produktionsmåde. Praksis har vist, at dette i hvert fald ikke har været tilstrækkelig – måske endog "forkert" eller forsøgt for "tidligt". De enkelte socialistisk orienterede statsmagter har ikke været i stand til at fastholde en socialistisk produktionsmåde overfor det kapitalistiske systems økonomiske og politiske pres. Ligesom statsejendom uden demokrati aldrig blev til socialisme. Socialismen i ét land har vist sig at være en meget vanskelig opgave at etablere, lagt vanskeligere end at erobre magten.

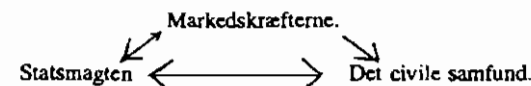
Den socialdemokratiske vej til socialismen – i vor del af verden – via regulering og kontrol med kapitalismen synes heller ikke farbar. Den store offentlige sektor er mere et udtryk for voksende styringsproblemer end øget styring. Kapitalens koncentration og internationalisering svækker statens muligheder for at styre markedskræfterne. Den vedvarende økonomiske stagnation, valutaproblemerne og arbejdsløsheden vidner om dette. Socialismens krise i Øst betød, at den reformistiske socialistiske linie tog et skridt til højre og endelig accepterede en stadig liberalisering af markedskræfterne som grundlag for samfundets udvikling, og dermed reducerede sig selv til lappeskræder.

Måske er det således, at også kapitalismen først må ædes op indefra af produktioner og af en ideologi, der bygger på behov i stedet for købekraft og profit. Af et økonomisk syn, der ser økonomien som en del af det globale økosystem og ikke bare som et kredsløb af bytteværdi. Af en moral og ideologi i samfundet, der går ud fra fællesskab og solidaritet i stedet for individualisme og konkurrence. Måske kan det lade sig gøre at etablere sådanne alternativer helt og delvist, her og der, mere eller mindre inden for den kapitalistiske stats rammer? Og således udhule det kapitalistiske system økonomi og ideologi indefra, så selve statsmagten blot bliver en hul skal, der til sidst må bryde eller smuldre bort?

Er denne proces ikke allerede i gang, med stigende krav om hensyntagen til miljø og mennesker i planlægningen? Med produktioner, der ikke ført og fremmest søger profitmaksimering, men har "grønne" eller "moraliske" regnskaber? Principper, der ikke tager sit udgangspunkt i en regulering af de kapitalistiske markedskræfter, men tager konsekvensen af den stadige samfundsmæssiggørelse af produktionen, og erstatter private profitinteresser med opstilling af fælles mål.

Magtforhold i kapitalismen.

Man kan skitsere magtforholdene i det kapitalistiske samfund således:

Markedskræfterne har med den stigende internationalisering og friere bevægelse af kapital og varer fået en stigende indflydelse både direkte over borgernes liv og indirekte via indflydelsen på statsmagtens beslutninger.

Statsmagten er blevet svækket i forhold til markedskræfterne. Staten administrerer i højere grad økonomien end den styrer den. De nye sociale bevægelser er en reaktion mod denne udvikling.

Modstand og opbygning.

I stedet for at gå entydigt og direkte efter at erobre statsmagten, det være sig ad parlamentarisk eller udenoms-parlamentarisk vej, er det måske mere fornuftigt at søge at styrke og øge det civile samfunds magt overfor statsmagten og markedskræfterne. Dvs. skabe alternative strukturer inden for produktion, sociale institutioner, kultur osv. F.eks. skabe produktioner, der har andre mål end profit. Skabe bevægelser, der stiller spørgsmål ved markedskræfternes konsekvenser for miljø og mennesker. Øge det direkte demokrati. Angribe den eksisterende ideologi og moral.

Det er ikke nogen ny model. Den blev allerede skitseret af sidste århundredes såkaldte utopiske socialister.

Men måske var 1800-tallets utopiske socialister ikke så utopiske endda. Måske var det

realisterne, dem der gik direkte efter at erobre statsmagten og ved hjælp af den skabe socialisme, der var utopister. Eller måske er betingelserne i dag bedre for utopisternes model.

Jeg tror, det er nødvendigt at kæde modstanden mod systemet og opbygningen af noget nyt sammen allerede nu – inden for den kapitalistiske stats rammer. Samtidig med man er modstander af det kapitalistiske systems udskejelser er det nødvendigt at skabe alternativer – vise at noget andet er muligt og bedre. Det kan virke mobiliserende og give de visioner, som også er nødvendige for at kunne forandre.

Styrkelsen af det civile samfund – den folkelige magt – overfor statsmagten og markedskræfterne vil også have betydning i det nye samfund, efter det gamles fald. Hvis der er en lektie, der burde være lært af Sovjetmodellens fallit, så er det, at statsmagten skal demokratiseres og kontrolleres og at det kræver et stærkt civilsamfund. En ny socialisme må være præget af et stærkt civilsamfund og en svag statsmagt.

Internationalismen på dagsordenen.

Det er klart, at betingelserne for denne strategi er vidt forskellige i vores del af verden, i Den tredje Verden og i de gamle "socialistiske" lande. Den grove udbytning, elendigheden og undertrykkelsen i Den tredje Verden skaber objektive betingelser for et stærkt ønske om forandring. Den relative velfærd i vor del af verden for hovedparten af befolkningen har skabt en tilfredshed med det kapitalistiske system. Sovjetmodellen har miskrediteret alt, hvad der lugter af socialisme i Østeuropa og det hedengangne Sovjetunionen. Det politiske råderum er også langt mindre i Den tredje Verden end her. Statens undertrykkelse af anderledes tænkende er langt stærkere. Men trods disse forskelligheder tror jeg, at mulighederne for den nødvendige internationalisme er bedre end tidligere.

Den stigende globalisering – fremkaldt af kapitalismen – sætter internationalismen, som den anti-kapitalistiske bevægelse så sørgeligt har svigtet, på dagsordenen igen. Der er kun ét system nu, og det må svare for problemerne. Og de er af stadig mere international karakter. De økonomiske kriser kender ingen grænser, omend deres konsekvenser stadig er meget forskellige her og i Den tredje Verden.

Ingen er i tvivl om, at foreningen er et internationalt problem. Forholdet mellem rige og fattige lande får nu også direkte konsekvenser for de rige landes borgere i form af flygtningestrømme.

Kampen for bedre vilkår er hidtil hovedsagelig blevet ført inden for nationalstatens rammer. Nationens velstand blev til arbejderklassens velstand i vor del af verden. Denne situation har især været betænkelig, fordi den nationale velfærd i de rige lande til dels bygger på udbytningen af Den tredje Verden. Kolonialismen og imperialismen splittede de folkelige kræfter. I praksis var der ingen solidaritet mellem den engelske arbejderklasse i forrige århundrede og proletariatet i imperiet. Den engelske arbejderklasse var mere eng-lændere end proletarer.

Internationalen eksisterede som organisation. De mødtes, diskuterede og skrev resolutioner, men i praksis skabtes der aldrig nogen slagkraftig organisation. III Internationale endte med at blive et instrument for sovjetisk udenrigspolitik.

Arbejderklassen organiserede sig ført og fremmest nationalt. Det internationale arbejde blev en biting både i programmer og i praksis. Den internationale solidaritet har reelt set ikke spillet nogen større rolle i arbejderbevægelsen. Det har ikke blot været en "moralisk" fejl. Det har også været en strategisk fejl, for modstanderen, kapitalen, har været internationalt organiseret.

I dag ser man med tydelighed, hvor svage de internationale relationer er i arbejderbevægelsen og i dens politiske partier. Ikke alene mellem Nord- og Syd-lande, men også inden

for de to dele af verden. Tag f.eks. samarbejdet i arbejderbevægelsen i EF, det er uhyre svagt, når man sammenligner med kapitalens transnationale karakter. Arbejderklassen er blevet splittet af kravet om at opretholde den nationale konkurrenceevne.

Men i de senere år er det internationale perspektiv så småt vundet frem i de nye sociale bevægelser. De nye kvinde-, freds-, miljø-, solidaritets-, menneskerettighedsbevægelser osv har i deres indhold et mere internationalt perspektiv. Der er ikke opbygget nogen ny forkromet "Internationale", men de nye sociale bevægelser har i det daglige allerede et stigende internationalt samarbejde. Der er en stigende erkendelse af, at man står over for den samme modstander. Udgangspunktet og midlerne er meget forskellige, men strategien for gennemførelse af forandring begynder at ligne hinanden. På den ene side skabe sine egne overlevelsessystemer, egne projekter, egne strukturer, at "regere fra neden", styrke de folkelige kræfter. På den anden side modstand og protest mod statsmagten.

Hvad kan vi gøre her?

Der er ingen grund til, at de nye bevægelser lader sig fikseres af det parlamentariske spil som middel til forandring. Det repræsentative demokrati, som det udfolder sig i Danmark, er på vej mod en krise. Det er ved at være tomt for folkelighed. Politikkerne repræsenterer erhvervsinteresser og interesseorganisationer, som måske engang var folkelige, men som også har mistet sit tag i folket. Deane udvikling er endnu kraftigere i EF systemet. Her mangler der folkelige element totalt.

Jeg tror, det er denne udvikling, som resulterede i det danske "nej" til Maastricht-traktaten i juni 92. Folk er begyndt at føle en magtesløshed over for det politiske system. Så længe det gik rask fremad som i 60'erne og begyndelsen af 70'erne accepterede folk, at deres politiske deltagelse begrænsede sig til at stemme i ny og næ. Men når der er økonomiske kriser og politikkerne ikke synes at kunne løse problemerne, opstår fornemmelsen af magtesløshed over for det politiske system. Jeg tror, det var dét, som kom til udtryk på en uformuleret måde i "nejet". Et "ja" til Maastricht i maj 93 vil ikke ændre dette. Afstanden mellem det politiske establishment og befolkningen vil tværtimod øges ved dette. Det er en væsentlig opgave at forvandle denne kløft mellem det politiske system og befolkningen til en ny folkelig demokratisk bevægelse.

Politikkerne er udmærket klar over, at den er gal. Uffe tror, det er et spørgsmål om at få forklaret "tumperne" det bedre. Nyrup Rasmussen er af samme mening selv om han formulerer sig mindre arrogant og mere pædagogisk. Helveg Petersen tror det er reglerne – grundloven – som der er noget i vejen med. Men problemet er, at ikke folkeligt aktivt demokrati ikke kan fungere på basis af en liberal internationaliseret kapitalistisk økonomi. Specielt ikke en der er i krise.

Jeg tror derfor, det er spild at lægge sine kræfter i dette systems institutioner. I stedet for at søge indflydelse i et system, der er ved at forfalde, tror jeg det er mere effektivt at bygge en parallel magt op. Skabe folkelig magt i de sprækker, som systemet har. Æde det op inde fra. Kritisere dets ideologi og moral, stille en anden op. Skabe strukturer og organisationer, der fungerer folkeligt demokratisk. Giv de mennesker, der deltager direkte, indflydelse og ansvar.

Vi kan ikke få indflydelse via statsmagten i et samfund, hvor politikken i stadig højere grad styres af markedskræfterne, og vi kan ikke nu overtage statsmagten. Det er systemet endnu alt for stærkt til økonomisk, ideologisk og magtmæssigt. Så lad dem beholde skallen indtil videre og lad os begynde at udhule den. Lad være med at blive en del af systemet – arbejde for noget nyt og andet.

Det er vores opgave at svække centret ideologisk og moralsk, dvs. kritisere systemet,

påpege dets konsekvenser for det globale miljø, dets opdeling af verden i rige og fattige – internationalt og inden for det enkelte lands grænser. Markedskræfterne umoralske konsekvenser og udemokratiske karakter. Det er vores opgave at opbygge nye basis-demokratiske strukturer, organisationer og aktionsformer, der kan skabe folkelig magt her og nu og give folk en fornemmelse af, at det kan nytte at gøre noget. Det er også vores opgave at skabe visioner om en anden måde at leve på. Det er vores opgave at være med til at svække centret moralsk og praktisk, for derved at lette periferens muligheder for at selvstændiggøre sig. Vi må give vores bidrag til at bryde den styrke, systemet har opnået via opdelingen af verden i center og periferi. Verdensmarkedets magt kan kun brydes via en erodering i centeret praktisk og moralsk kombineret med en "delinking" af periferien. Systemet må angribes fra begge sider for at overkomme den styrke, opdelingen af verden har givet kapitalismen.

NORD-SYD
KONFLIKTEN
I 90'ERNE

AF TORKIL LAESEN

Historiske og aktuelle baggrunde for Nord/Syd-konflikten, Sovjets nederlag til USA, strategien bag Golfkrigen, befrielsesbevægelsernes muligheder i 1990'erne...

70 spændende sider - **10 kr.**

Kan købes: Info-caféen USMALIA/Ungdomshuset, Jagtvej 69 + Autonomt Info/DEMOS, Elmegade 27.